วารสารนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT LAW JOURNAL

ชื่อเรื่อง: หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย

ชื่อผู้แต่ง: เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม

การอ้างอิงที่แนะนำ: เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, ‘หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย’ (2569) 55(1) วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 108.

ผู้สนับสนุนหลัก

อนุพร อรุณรัตน์

SATYAPON & PARTNERS
THAILAND Intellectual Property Law Firm

Tax and Legal Counsellors
Seri Manop & Doyle
30 Years Serving the Business Community

Baker McKenzie.

SAIJO DENKI
ผู้นำเทคโนโลยีความเย็นเพื่อสุขภาพและพลังงาน

ผู้สนับสนุนร่วม

SJC
SIAM JUSTICE CORPORATION

GROUP

CSBC
LAW OFFICES

DS&B DOMNERN SOMGIAT & BOONMA

วิญญูชน

WC&P

โครงการวารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200 อีเมล tu.lawjournal@tu.ac.th

หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย

A business's duty to accept cash as a form of payment by a consumer: A comparative study of the law of Belgium and Thailand*

เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม
รองศาสตราจารย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Chalermwut Sriporm
Associate Professor, Faculty of Law Thammasat University

วันที่รับบทความ 10 กันยายน 2568; วันแก้ไขบทความ 1 ธันวาคม 2568; วันตอบรับบทความ 26 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้ศึกษาหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดผ่านการวิเคราะห์เชิงกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย โดยคำถามหลักของบทความวิจัย คือ ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดหรือไม่ ทั้งในกรณีที่มีข้อตกลงและไม่มีข้อตกลงอย่างชัดแจ้งเกี่ยวกับสิทธิของผู้ประกอบธุรกิจในการปฏิเสธไม่รับเงินสดสำหรับการชำระหนี้เงิน

ผลการศึกษาพบว่ากฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องรับชำระเงินสดจากผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร ในกรณีที่การชำระเงินสดเกิดขึ้นระหว่าง

* บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากงานวิจัย เรื่อง "หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด : ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย" ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2567.

ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้า อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้กำหนดข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ถ้าหาก (1) มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด (2) มีเหตุผลชั่วคราวเรื่องความปลอดภัย และ (3) มูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับมูลหนี้ ในทางตรงกันข้าม ระบบกฎหมายไทยไม่มีบทบัญญัติบังคับการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด โดยทั่วไป ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้เงินจากผู้บริโภคด้วยเงินสดหากไม่มีข้อตกลงยกเว้นเอาไว้เป็นพิเศษ ฉะนั้น หากผู้บริโภคเสนอชำระหนี้ด้วยเงินสด ผู้ประกอบธุรกิจย่อมมีหน้าที่รับชำระ มิฉะนั้น อาจตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดได้เว้นแต่จะมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้

ดังนั้น บทความวิจัยชิ้นนี้จึงเสนอการปรับปรุงกฎหมายไทยให้รับรองระบบบังคับรับชำระหนี้ด้วยเงินสดโดยมีข้อยกเว้นตามกฎหมายในบางกรณีเท่านั้น เหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญมีสองประการ คือ (1) เพื่อให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายที่ได้รับรองไว้อย่างชัดแจ้งภายใต้กฎหมายเงินตรามีผลใช้บังคับได้จริงในทางปฏิบัติ และ (2) เพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติทางอ้อมต่อผู้บริโภคที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางการเงินหรือเศรษฐกิจ ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติรวมไปถึงการปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติกำหนดห้ามผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดในกรณีการชำระราคาเฉพาะหน้าผู้ประกอบธุรกิจเว้นแต่จะมีมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ นอกจากนี้ บทบัญญัติที่เสนอยังกำหนดให้ข้อตกลงหรือประกาศล่วงหน้าฝ่ายเดียวที่ไม่เป็นไปตามหลักการดังกล่าวมีผลตกเป็นโมฆะ

คำสำคัญ : หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ระบบบังคับรับชำระหนี้ด้วยเงินสด พระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542

Abstract

This research article explores the legal duty of a business operator to accept cash payments from a consumer within a comparative legal analysis framework between the laws of Belgium and Thailand. The central research question addresses whether, and to what extent, a business operator is required to accept a payment in cash both in the absence of an explicit agreement and in the presence of an agreement rejecting such a payment.

Findings from the Belgian legal system demonstrate the existence of a mandatory acceptance of cash principle. Under this regime, business operators are legally obligated to accept euro-denominated banknotes and coins in face-to-face transactions, regardless of any contrary agreement. Exceptions are limited to situations involving legal restrictions such as anti-money laundering laws, safety concerns, or disproportionate denominations. Conversely, the Thai legal system has no statutory regime mandating

cash acceptance. Generally, the Thai Civil and Commercial Code obligates businesses to accept cash from consumers unless there are contrary agreements. Thus, a consumer's offer to pay monetary debt in cash constitutes a valid tender. Business operators may be deemed in default if they refuse such payment without a lawful justification.

Therefore, this research article proposes a legislative reform to introduce a mandatory cash acceptance regime in the Thai legal system, accompanied by some legal exceptions. Two primary reasons support this proposal: (1) to ensure the practical enforceability of the principle of legal tender of cash under the existing currency law; and (2) to prevent indirect discrimination against financially marginalized consumers. The practical recommendation includes amending the Price of Goods and Services Act B.E. 2542 by adding a new provision explicitly prohibiting business operators from refusing cash payments for goods or services in face-to-face transactions unless there are lawful justifications. Furthermore, a proposed provision will render any pre-established term or unilateral advanced declaration to the contrary void.

Keywords: principle of legal tender of cash, mandatory acceptance of cash system, the Price of Goods and Services Act B.E. 2542

1. ส่วนนำ

ในส่วนนำนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาซึ่งนำมาสู่การตั้งคำถามวิจัย รวมทั้งระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาเพื่อตอบคำถามวิจัย วัตถุประสงค์และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย หลังจากนั้น ผู้เขียนจะนำเสนอเนื้อหาและผลการศึกษาของการวิจัยในลำดับถัดไป

1.1 ข้อเท็จจริงพื้นฐานสำหรับการวิจัย

ในระบบกฎหมายแพ่งของประเทศไทย หนี้ที่ลูกหนี้จะต้องชำระให้แก่เจ้าหนี้อาจมีลักษณะเป็น “หนี้เงิน” ดังจะเห็นได้จากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มีบทบัญญัติมาตรา 196 และมาตรา 197 ยอมรับการมีอยู่ของหนี้เงินด้วยการวางหลักกฎหมายกำกับการชำระหนี้เงินไว้โดยเฉพาะ หนี้เงินอาจมีบ่อเกิดมาจากสัญญาซึ่งถือเป็นหนึ่งในบ่อเกิดแห่งหนี้ที่สำคัญในทางแพ่ง[1] หากพิจารณาบรรพ 3 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เอกเทศสัญญาหลายลักษณะมีผลก่อให้เกิดหน้าที่แก่ลูกหนี้ในการชำระหนี้เงินแก่เจ้าหนี้ อาทิ ภายใต้สัญญาซื้อขายตามมาตรา 453 ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาให้แก่ผู้ขายเพื่อตอบแทนการโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ซื้อขาย โดยราคานั้นจะต้องชำระด้วยเงินเสมอ[2] หรือภายใต้สัญญาเช่าซื้อตามมาตรา 572 ผู้เช่าซื้อมีหน้าที่ผ่อนชำระค่าเช่าซื้อเป็นงวด ๆ โดยค่าเช่าซื้อต้องผ่อนชำระเป็นเงินเท่านั้น[3] นอกจากนี้ หนี้เงินอาจมีบ่อเกิดมาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ความรับผิดเพื่อละเมิดที่ผู้กระทำละเมิดต้องชดใช้เงินค่าเสียหายหรือหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด อาทิ หน้าที่ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามกฎหมายครอบครัว[4]

ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในการชำระหนี้เงินตามสัญญาผู้บริโภค หากพิจารณาบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน ณ ปี พ.ศ. 2567 นอกเหนือไปจากความคุ้นเคยกับการสวมหน้ากากอนามัยและการล้างมือด้วยแอลกอฮอล์เจลแล้ว อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตวิถีใหม่ (new normal) ของผู้คนในสังคมก็คือ ความคุ้นเคยเกี่ยวกับการชำระหนี้โดยไม่ใช้ “เงินสด” ไม่ว่าจะเป็นการใช้เหรียญกษาปณ์หรือธนบัตร[5] ยกตัวอย่างในการเข้าทำสัญญาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคจำนวนหนึ่งมักคุ้นชินกับการมองหาสัญลักษณ์ “พร้อมเพย์ (PromptPay)” เพื่อที่จะได้หยิบอุปกรณ์สมาร์ทโฟนของตนเองขึ้นมาทำการชำระเงิน หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่สื่อถึงการรับชำระเงินแบบไม่ใช้เงินสด เช่น

---

[1] ศักดิ์ สนองชาติ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นิติกรรมและสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2557) 340; ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 27, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 400.

[2] ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 13, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 64.

[3] เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, *หลักกฎหมายสัญญาทางพาณิชย์: เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566) 182.

[4] ไพโรจน์ วายุภาพ, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 14, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2566) 85.

[5] นอกจากเป็นสถานการณ์ในบริบทในสังคมไทยแล้ว ยังเป็นสถานการณ์ที่พบได้ในต่างประเทศอีกด้วย อาทิ ประเทศอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 (COVID-19). โปรดดู Daniel Tischer, Jamie Evans, and Sara Davies, ‘Cash’ in Martin Parker (ed) *Life After Covid-19: The Other Side of Crisis* (Bristol University Press, 2020) 83-93.

สัญลักษณ์ e-Wallet Credit Debit ฯลฯ ชีวิตวิถีใหม่เช่นว่านี้มีส่วนผลักดันให้สังคมไทยก้าวเข้าใกล้ “สังคมไร้เงินสด (cashless society)” กล่าวอีกนัย เป็นสังคมที่ประชาชนไม่พึ่งพาการใช้เงินสดในการชำระหนี้ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากข้อมูลสถิติของธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งแสดงให้เห็นว่าปริมาณการทำธุรกรรมโอนและชำระเงินผ่านบริการพร้อมเพย์มีลักษณะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและอย่างมีนัยสำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปี พ.ศ. 2567[6]

นอกจากการปรับตัวของผู้บริโภคแล้ว ฝั่งผู้ประกอบธุรกิจในฐานะผู้ขายสินค้าหรือให้บริการเองก็เริ่มปรับตัวเองให้สอดรับกับวิถีชีวิตในสังคมไร้เงินสด กล่าวคือ ในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบธุรกิจบางส่วนเริ่มปฏิเสธการชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสด ยกตัวอย่าง ร้าน Starbucks บางสาขาในประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนมาเป็น cashless stores คือ ไม่รับชำระราคาสินค้าด้วยเงินสด หากแต่รับชำระผ่านระบบออนไลน์แทน เช่น รับชำระผ่าน QR code บัตรเครดิต หรือ e-wallet เป็นต้น[7] เช่นเดียวกับ ร้าน Hot Pot Buffet ก็เปลี่ยนแปลงวิธีการชำระราคาด้วยการยกเลิกการรับเงินสดเช่นกัน[8] การปรับนโยบายเกี่ยวกับการรับชำระราคาของผู้ประกอบธุรกิจเช่นว่านี้นำมาสู่การตั้งข้อสงสัยโดยผู้บริโภคบางส่วนในสังคม ดังจะเห็นได้จากกระทู้คำถามหนึ่งในเว็บไซต์ Pantip.com ที่ตั้งข้อคำถามของกระทู้ว่า *“ตามกฎหมายแล้ว ร้านค้าสามารถปฏิเสธการรับเงินสดได้หรอครับ”*[9]

ข้อสงสัยของผู้บริโภคดังที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้เกิดประเด็นปัญหาในทางกฎหมายว่าในสัญญาระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจที่ผู้บริโภคมีหน้าที่ชำระหนี้ด้วยเงิน หากผู้บริโภคนำ “เงินสด (cash)” ไปเสนอชำระหนี้ให้แก่ผู้ประกอบธุรกิจ ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ประกอบธุรกิจจะปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดและเรียกร้องให้ชำระหนี้ด้วยเงินในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ให้โอนผ่านระบบพร้อมเพย์หรือจ่ายด้วยบัตรเดบิตได้หรือไม่ ในแง่ของงานวิชาการกฎหมาย ผู้เขียนยังไม่พบการศึกษาที่ตอบคำถามนี้ในเชิงลึก นอกจากนี้ งานวิชาการที่มีอยู่ในปัจจุบันค่อนข้างเน้นการพิจารณาหน้าที่ของลูกหนี้ในการชำระหนี้เงินมากกว่าหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้เงิน ยกตัวอย่างจุมพล แดงสกุลได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน” โดยบทความดังกล่าวพิจารณาประเด็นของหนี้เงินในบริบทของลูกหนี้เป็นหลัก อาทิ การถูกบังคับชำระหนี้ การชำระหนี้กลายเป็นพ้นวิสัย การชำระหนี้ด้วยเงินตราที่ถูกยกเลิกไปแล้ว ลูกหนี้ไม่มีเงินพอชำระหนี้ เงินตราที่เสนอในการชำระหนี้ ฯลฯ[10] แต่ประเด็นที่ว่าเจ้าหนี้มีหน้าที่ยอมรับ

---

[6] โปรดดูสถิติโดยละเอียดใน <https://app.bot.or.th/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=921&language=th>.

[7] สาวิตรี รินวงษ์, ‘เปิดเหตุผล ‘สตาร์บัคส์’ งดรับเงินสด คิกออฟสาขานำร่องในเมือง ย่านออฟฟิศ’ (กรุงเทพธุรกิจ, 17 พฤษภาคม 2565) <https://www.bangkokbiznews.com/business/1004749> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

[8] เด่นออนไลน์, ‘ร้านชาบูดัง ประกาศเปลี่ยนแปลงวิธีจ่ายเงิน ไม่รับเงินสด’ (Khaosod Online, 14 ธันวาคม 2566) <https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_8008493> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

[9] GRAYFOX, ‘ตามกฎหมายแล้ว ร้านค้าสามารถปฏิเสธการรับเงินสดได้หรอครับ’ (Pantip, 25 มีนาคม 2566) <https://pantip.com/topic/41932701> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

[10] จุมพล แดงสกุล, ‘ลักษณะทางกฎหมายของหนี้เงิน’ ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *60 ปี ดาราพร* (โรงพิมพ์เดือนตุลา 2555) 101-118.

การชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ ยังไม่ปรากฏการพิจารณาแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงได้นำประเด็นดังกล่าวมาพัฒนาเป็นคำถามวิจัยในหัวข้อที่ 1.2

1.2 คำถามวิจัย

ผู้เขียนตั้งคำถามหลักของโครงการวิจัย (overarching research question) เพื่อเป็นกรอบการดำเนินการวิจัย ดังนี้ *"ผู้ประกอบธุรกิจในฐานะเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร"* จากคำถามวิจัยหลักดังกล่าวนี้ ผู้เขียนแบ่งออกเป็นคำถามย่อยของโครงการวิจัย (research sub-questions) สองคำถาม ได้แก่

(1) หากไม่มีข้อตกลงปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดแจ้ง ผู้ประกอบธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร

(2) หากมีข้อตกลงปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดอย่างชัดแจ้ง ผู้ประกอบธุรกิจ (เจ้าหนี้ในมูลหนี้เงิน) มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร

จากคำถามหลักของโครงการวิจัยและคำถามย่อยข้างต้น ผู้เขียนกำหนดขอบเขตของการศึกษาวิจัยเพื่อตอบคำถามดังนี้ ประการแรก ผู้เขียนได้ศึกษาการชำระหนี้เงินที่เกิดภายใต้สัญญาผู้บริโภคเท่านั้น โดยคำว่า "สัญญาผู้บริโภค (B2C contracts)" ให้หมายความถึง สัญญาที่มีคู่สัญญาเป็นผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค[11] โดยผู้เขียนถือความหมายของผู้บริโภคอันเป็นที่ยอมรับกัน คือ บุคคลที่เข้าทำสัญญาซื้อสินค้าหรือบริการจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อวัตถุประสงค์ในการบริโภคส่วนตัวหรือใช้สอยในครัวเรือน ต่างจากผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นบุคคลซึ่งขายสินค้าหรือบริการเพื่อแสวงหารายได้หรือประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก[12] ฉะนั้น สิทธิหน้าที่เกี่ยวกับการชำระหนี้ภายใต้สัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจด้วยกันเอง (B2B contracts) และระหว่างผู้บริโภคด้วยกันเอง (C2C contracts) จึงอยู่นอกขอบเขตของการวิจัย ประการที่สอง ผู้เขียนมุ่งศึกษาการชำระหนี้เงินซึ่งผู้บริโภคเป็นลูกหนี้ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ ยกตัวอย่าง ผู้บริโภคเข้าทำสัญญาซื้อสินค้าจากผู้ประกอบธุรกิจ ผู้บริโภคย่อมมีหน้าที่ชำระราคาสินค้าแก่ผู้ประกอบธุรกิจตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 486 ซึ่งการชำระราคาหมายถึงการชำระเงิน[13]

1.3 การออกแบบโครงการวิจัย

ผู้เขียนดำเนินการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการศึกษาหลักกฎหมาย (legal-dogmatic research) กล่าวคือ ผู้เขียนจะใช้วิธีการศึกษาหลักการ กฎเกณฑ์และแนวคิดทางกฎหมายในปัจจุบัน

---

[11] ดาราพร ถิระวัฒน์, *สัญญาผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 30.

[12] นนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์, *สัญญาผู้บริโภค ข้อพิพาทผู้บริโภค และคดีผู้บริโภค* (โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2567) 64, 84.

[13] ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (พิมพ์ครั้งที่ 9, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2564) 183; ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (เชิงอรรถ 2) 260-261.

เพื่อตอบปัญหาวิจัยซึ่งเป็นปัญหาทางกฎหมายที่เฉพาะเจาะจง วิธีการเช่นนี้ได้รับการอธิบายว่าเป็นวิธีการศึกษาแบบ doctrinal research[14] ในการใช้วิธีการศึกษาหลักกฎหมาย ผู้เขียนได้ศึกษาโดยใช้มุมมองภายนอก (external perspective) ผ่านการศึกษาในเชิงกฎหมายเปรียบเทียบซึ่งเป็นการศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายตั้งแต่สองระบบกฎหมายขึ้นไป แม้โดยทั่วไปจะมีคำแนะนำให้นักกฎหมายเปรียบเทียบเลือกศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายอย่างน้อยสามระบบกฎหมาย แต่กระนั้นคำแนะนำดังกล่าวก็มิใช่กฎที่ตายตัวของระเบียบวิธีวิจัยเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ[15] ด้วยเหตุนี้เมื่อพิจารณาจากขนาดของการวิจัยและระยะเวลาของการทำวิจัย ประกอบกับความประสงค์ของผู้เขียนในการศึกษาปัญหาทางกฎหมายในเชิงลึก ผู้เขียนเลือกใช้การศึกษากฎหมายเชิงเปรียบเทียบระหว่างสองระบบกฎหมาย (bilateral comparative law) ซึ่งสามารถตอบโจทย์การศึกษาเปรียบเทียบในเชิงลึกโดยจะให้มุมมองทั้งในมิติที่เป็นหลักการทางกฎหมาย วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมไปถึงพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของกฎหมาย ฯลฯ[16]

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนเลือกศึกษาหลักกฎหมายของประเทศไทยเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยม โดยเบลเยี่ยมถือกำเนิดเมื่อมีการปฏิวัติเบลเยี่ยม (Belgian Revolution) ในปี ค.ศ. 1830 (พ.ศ. 2373) ซึ่งปลดแอกเบลเยี่ยมจากราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์[17] เบลเยี่ยมดำรงสถานะหนึ่งในรัฐเอกราชของภาคพื้นยุโรปนับแต่นั้น จนต่อมาได้เข้าร่วมกับประเทศเนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนีตะวันตก อิตาลีและลักเซมเบิร์กจัดทำสนธิสัญญากรุงโรม (Treaty of Rome) เพื่อก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) ในปี ค.ศ. 1957 (พ.ศ. 2500) ซึ่งมีผลใช้บังคับในวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501) ต่อมาประชาคมเศรษฐกิจยุโรปได้พัฒนาตามลำดับจนกลายเป็นสหภาพยุโรป (European Union: EU) เบลเยี่ยมจึงถือเป็นหนึ่งในชาติสมาชิกของสหภาพยุโรปในปัจจุบัน[18] ประเทศเบลเยี่ยมเป็นประเทศที่จัดอยู่ในตระกูลกฎหมายแบบซีวิลลอว์ โดยได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศส ในแง่ระบบกฎหมายแพ่ง เบลเยี่ยมมีประมวลกฎหมายแพ่ง (*Belgisch burgerlijk wetboek*) ใช้บังคับ นอกจากนี้ เบลเยี่ยมถือแนวคิดการแยกกฎหมายพาณิชย์ออกจากกฎหมายแพ่ง ทำให้เบลเยี่ยมมีประมวลกฎหมายพาณิชย์ใช้บังคับในชื่อ “ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (*Wetboek van economisch recht)*” ซึ่งกำกับกฎหมายหลายสาขารวมไปถึงกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคด้วย[19] โดยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายพาณิชย์ดังจะศึกษาต่อไป

---

[14] Jan M Smits, ‘What Is Legal Doctrine?: On The Aims and Methods of Legal-Dogmatic Research’ in Rob van Gestel, Hans-W Micklitz, and Edward L Rubin (eds), *Rethinking Legal Scholarship: A Transatlantic Dialogue* (Cambridge University Press 2017) 210.

[15] Mathias Siems, *Comparative Law* (3rd edn, Cambridge University Press 2022) 17.

[16] Jaakko Husa, *Introduction to Comparative Law* (2nd edn, Hart Publishing 2023) 113.

[17] กร ชัยธีระสุเวท, *ประวัติศาสตร์เนเธอร์แลนด์และเบลเยียมฉบับกระชับ* (สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์ 2564) 322-324.

[18] European Union, ‘Belgium’ (European Union, no publishing date) <https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/belgium_en> สืบค้นเมื่อ 14 สิงหาคม 2567.

[19] Eric Dirix, ‘Belgium’ in Jan M Smits and others, *Elgar Encyclopedia of Comparative Law: Vol.1* (Edward Elgar Publishing 2023) 171-176.

ในบทความวิจัยนี้มีบทบัญญัติที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด ดังนั้น ระบบกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของเบลเยี่ยมจึงมีความน่าสนใจในการนำมาเป็นวัตถุในการศึกษาเชิงกฎหมายเปรียบเทียบ นอกจากนี้ เนื่องจากเบลเยี่ยมเป็นหนึ่งในชาติสมาชิกของสหภาพยุโรป ด้วยเหตุนี้ หลักการ กฎเกณฑ์ของกฎหมายยุโรป รวมไปถึงคำพิพากษาของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรป (CJEU) จึงมีอิทธิพลต่อการออกกฎหมายภายในของเบลเยี่ยมในระดับหนึ่ง ดังนั้น ผู้เขียนจึงอาจนำกฎหมายยุโรปมาศึกษาในการวิจัยนี้ด้วยเพื่อให้การศึกษาระบบกฎหมายของเบลเยี่ยมมีความครบถ้วนสมบูรณ์

โครงการวิจัยนี้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลทางเอกสาร (documentary data) ไม่ว่าจะเป็นเอกสารในรูปสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ให้ข้อมูลปฐมภูมิ เช่น บทบัญญัติของกฎหมายลายลักษณ์อักษร คำอธิบายประกอบการพิจารณาร่างกฎหมาย คำพิพากษาของศาลที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ หรือข้อมูลทุติยภูมิ อาทิ ความเห็นในทางกฎหมายของนักกฎหมายที่ปรากฏในตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ เว็บไซต์ ดังนั้น โครงการวิจัยนี้ไม่มีส่วนใดของการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยในมนุษย์

1.4 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สามประการ ได้แก่

1.4.1 ศึกษาแนวคิดว่าด้วยเงินและพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์ของการใช้เงินตราในประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย รวมไปถึงแนวคิดว่าด้วยเงินตราเป็นสิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

1.4.2 ศึกษาและเปรียบเทียบหลักกฎหมายในระบบกฎหมายเบลเยี่ยมและระบบกฎหมายไทยในประเด็นหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในหนี้เงินในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด

1.4.3 สังเคราะห์ผลการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายเบลเยี่ยมและกฎหมายไทยและวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยเพื่อกำกับหน้าที่ของเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้จากลูกหนี้ด้วยเงินสด

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยมีอย่างน้อยสามประการ ได้แก่

1.5.1 ได้ทราบบทบาทของเงินและเงินตราในระบบเศรษฐกิจและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการใช้เงินในประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย

1.5.2 ได้ทราบหลักกฎหมายเบลเยี่ยมและหลักกฎหมายไทยซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลักษณะหนี้ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค และกฎหมายแพ่งเปรียบเทียบของสถาบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนวิชาดังกล่าวในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตหรือหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

1.5.3 ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมเพื่อใช้ในการปรับปรุงกฎหมายของประเทศไทยให้มีความชัดเจนในเรื่องหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสด

2. แนวคิดว่าด้วยเงินและหลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

2.1 แนวคิดว่าด้วยเงิน

สิ่งที่เรียกว่า “เงิน (money)” มักถูกนิยามผ่านบทบาท (functions of money) ซึ่งพิจารณาจากบริบทในทางเศรษฐศาสตร์[20] โดยทั่วไป เงินไม่ว่าจะปรากฏตัวในรูปแบบใดมักมีบทบาทหลัก (primary functions) อย่างน้อยสามประการ ได้แก่ บทบาทของการเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้ บทบาทของการเป็นเครื่องวัดมูลค่า และบทบาทของการเป็นเครื่องรักษามูลค่า[21]

2.1.1 สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้

บทบาทแรกของเงินเป็นบทบาทที่พบเห็นได้เป็นปกติในตลาด (markets) กล่าวคือ เงินจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและชำระหนี้ (medium of exchange and payment of debts)[22] กล่าวอีกนัยหนึ่ง เงินเป็นสิ่งที่บุคคลนำมาชำระตามมูลค่าของสินค้าหรือบริการเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการที่ต้องการนั้น การใช้เงินเป็นสื่อกลางจะช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการในตลาดให้มีความคล่องตัวเนื่องจากเงินจะทำหน้าที่ในการลดต้นทุนธุรกรรม (transaction cost) กล่าวคือ เวลาที่ต้องเสียไปในการทำธุรกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ[23] ยกตัวอย่าง ในระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าแบบดั้งเดิม (barter system) สมมตินาย A เป็นช่างซ่อมรถยนต์ที่มีฝีมือเป็นที่ยอมรับระดับประเทศ หากนาย A อยากจะทานข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวหนึ่งจานในมื้อเที่ยง นาย A จะต้องใช้เวลาและความพยายามในการค้นหาว่าจะมีร้านอาหารตามสั่งแห่งใดที่ประสงค์จะแลกเปลี่ยนข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวหนึ่งจานกับการให้บริการซ่อมรถของนาย A ในท้ายที่สุด นาย A ก็อาจจะไม่ได้ทานอาหารที่ต้องการในมื้อเที่ยงเนื่องจากไม่มีพ่อค้าหรือแม่ค้าคนใดมีความต้องการซ่อมรถ ณ ขณะนั้น แต่ในทางกลับกัน หากในตลาดยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเงินหรือสื่อกลางที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนชำระหนี้ได้ นาย A สามารถใช้ความเชี่ยวชาญในการซ่อมรถยนต์เพื่อหาเงินเช่นว่านั้นมาซื้อข้าวกะเพราหมูกรอบไข่ดาวโดยไม่ยากเย็นเพราะไม่ว่าจะเป็นร้านอาหารตามสั่งแห่งใดก็ย่อมยอมรับเงินที่นาย A จะนำมาแลกเปลี่ยน จะเห็นได้ว่าในกรณีหลัง ต้นทุนธุรกรรมถูกลดลงโดยบทบาทของเงินในฐานะสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน

---

[20] Charles Proctor, *Mann on the Legal Aspect of Money* (7th edn, Oxford University Press 2012) 9.

[21] Frederic S Mishkin, *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (Global Edition, 13th edn, Pearson Education Limited 2022) 98; คณิสร์ แสงโชติ, *เงิน : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต* (แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม คนไทย 4.0 คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2565) 8.

[22] Phanor J Eder, ‘Legal Theories of Money’ (1934) 20(1) Cornell Law Quarterly 52, 55; คณิสร์ แสงโชติ, เพิ่งอ้าง 9-10.

[23] Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 21) 98.

2.1.2 เครื่องวัดมูลค่า

เงินอาจมีบทบาทประการที่สองในการเป็น “หน่วยวัดทางบัญชี (unit of account)” กล่าวคือ เป็นหน่วยวัดมูลค่าที่เป็นตัวเลขของสินค้าหรือบริการเพื่อการเปรียบเทียบและเรียงลำดับราคาของสินค้าหรือบริการนั้น ๆ[24] ยกตัวอย่างสมมติ นาย A ประกอบอาชีพทำสวนลำไย หากนาย A ต้องการข้าวสารของนาย B ซึ่งประกอบอาชีพทำนาจำนวนหนึ่งกระสอบ นาย A จะต้องนำลำไยของตนไปขอแลกเปลี่ยนข้าวสารของนาย B ในเบื้องต้น นาย A อาจไม่ได้ข้าวสารเนื่องจากนาย B ไม่ต้องการทานลำไยในเวลานั้น แต่หากนาย B ยอมรับ ทั้งคู่จะต้องใช้เวลาเจรจาเพื่อตกลงกันว่า นาย A ต้องใช้ลำไยเท่าใดในการแลกเปลี่ยนกับข้าวสารหนึ่งกระสอบ อาทิ นาย A ต้องใช้ลำไย 10 กิโลกรัมเพื่อแลกข้าวสารของนาย B หนึ่งกระสอบ ในทางกลับกัน เมื่อเงินสามารถเข้ามาแทนที่หน่วยวัดในการแลกเปลี่ยนระหว่างนาย A และนาย B ได้ นาย B อาจประเมินมูลค่าข้าวสารหนึ่งกระสอบเท่ากับเงิน 1,000 บาท และนาย A อาจประเมินมูลค่าลำไยของตนเท่ากับเงิน 100 บาทต่อลำไยหนึ่งกิโลกรัม ในกรณีนี้ นาย A สามารถนำลำไย 10 กิโลกรัมไปขายให้กับผู้ที่ต้องการเพื่อนำเงิน 1,000 บาทมาซื้อข้าวสารของนาย B โดยไม่ต้องเจรจาต่อรองเกี่ยวกับการเทียบมูลค่ากันอีก ฉะนั้น บทบาทที่สองของเงินจึงช่วยลดต้นทุนธุรกรรมและทำให้การแลกเปลี่ยนมีความคล่องตัวมากขึ้นเช่นเดียวกันเพราะบุคคลผู้ค้าขายไม่จำต้องเสียเวลาเทียบมูลค่าของสินค้าและบริการซึ่งจะต้องใช้เวลาและความพยายามอย่างมากเนื่องจากสินค้าและบริการที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจำนวนมหาศาล ยกตัวอย่าง หากนาย A ประกอบอาชีพขายลำไย นาย A จะต้องใช้เวลาในการสร้างตารางเทียบมูลค่าว่าลำไย 1 กิโลกรัมเทียบได้กับไข่ไก่กี่ฟอง รองเท้ากี่คู่ หนังสือกี่เล่ม บริการตัดผมกี่นาที ฯลฯ นาย A จะต้องทำเช่นนี้กับสินค้าและบริการอื่น ๆ ในตลาด ซึ่งทำให้นาย A ต้องเสียเวลาที่ควรจะได้ใช้ในการดูแลและเพิ่มผลผลิตลำไยของตนเอง

2.1.3 เครื่องรักษามูลค่า

บทบาทที่สามของเงิน คือ เป็นเครื่องรักษามูลค่า (store of value) กล่าวอีกนัย เงินเป็นคลัง (repository) สำหรับเก็บรักษากำลังซื้อ (purchasing power) ซึ่งมาจากรายได้ ณ ช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งจนกว่ารายได้นั้นจะถูกใช้สอยออกไป[25] บทบาทของเงินในแง่นี้สำคัญอย่างยิ่งเพราะบุคคลทั่วไปไม่อาจใช้สอยเงินจนหมดในทันทีหลังจากได้รับมา ยกตัวอย่างข้างต้น หากนาย A ได้เงินมาจากการขายลำไย 1 แสนบาท หรือนาย B ได้เงินจากการขายข้าวสาร 1 แสนบาท นาย A และนาย B อาจจะมีความประสงค์จะใช้จ่ายเงินออกไปเพียง 5 หมื่นบาท และเลือกที่จะนำเงินส่วนที่เหลือไปเก็บรักษาไว้ โดยเงินจัดเป็นสินทรัพย์ที่มีสภาพคล่องสูง (liquid asset) เพราะนำมาใช้สอยเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนได้ทันที[26] อีกทั้ง เงินย่อมไม่เสื่อมมูลค่าไปเพราะเหตุไม่ได้นำมาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน[27] ในทางกลับกัน หากนาย A หรือนาย B เลือกซื้อสินทรัพย์ที่มีคุณค่าในตัวเอง (intrinsic value) เพื่อรักษามูลค่าเงินที่ตนมีเหลือ เช่น ซื้อทองคำรูปพรรณ 1 เส้น หากต่อมานาย A

[24] Phanor J Eder (เชิงอรรถ 22) 8-9.

[25] Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 21) 100.

[26] เพิ่งอ้าง 100.

[27] Charles Proctor (เชิงอรรถ 20) 35.

หรือนาย B ต้องการใช้เงินสดเพื่อซื้อสินค้าหรือบริการใด ๆ ทั้งคู่จะต้องนำทองคำไปแลกเปลี่ยนเป็นเงินก่อนจึงจะมีเงินไปใช้สอยได้ กรณีนี้จะเห็นได้ว่าต้นทุนธุรกรรมมีเพิ่มขึ้นเพราะนาย A หรือนาย B อาจต้องเสียค่าเดินทางหรือเสียค่าธรรมเนียมในการแลกเปลี่ยน รวมไปถึงอาจจะต้องแบกรับความเสี่ยงหากสินทรัพย์มีมูลค่าลดลงจากเวลาที่ซื้อ อาทิ ซื้อทองคำมาในราคา 50,000 บาท แต่เวลาที่นำออกขายทองคำอาจมีมูลค่า 48,000 บาทเท่านั้น

2.2 หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

2.2.1 ทฤษฎีอำนาจรัฐ

หากพิจารณาจากทฤษฎีอำนาจรัฐ (state theory) ในปัจจุบัน รัฐสมัยใหม่จะผูกขาดอำนาจเหนือระบบการเงินของประเทศ[28] รวมไปถึงการผลิตเงินที่หมุนเวียนใช้ในประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่า “เงินเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยอำนาจของรัฐ”[29] ยกตัวอย่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ มาตรา 106 บัญญัติว่า ระบบการเงินต้องถูกกำกับโดยกฎหมายของรัฐสภา[30] หรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรเบลเยี่ยม มาตรา 112 บัญญัติว่า กษัตริย์มีพระราชอำนาจในการผลิตเงินตราภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย[31] เมื่อรัฐผูกขาดการผลิตเงินตรา สิ่งใดจะถือว่าเป็นเงินตราสิ่งนั้นจะต้องอยู่ในรูปแบบหรือลักษณะที่กฎหมายของรัฐนั้นกำหนด โดยทั่วไป เงินตราที่แต่ละรัฐผลิตมักอยู่ในรูปของเหรียญกษาปณ์และธนบัตรซึ่งเป็นสิ่งที่มีรูปร่างจับต้องได้ โดยเงินที่รัฐผลิตออกมาเรียกว่าเงินตรา (currency)[32] ยกตัวอย่างในประเทศไทย รัฐผูกขาดการผลิตเงินตราผ่านพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 โดยกฎหมายดังกล่าวกำหนดว่าเงินตรา ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตร[33]

เมื่อรัฐกุมอำนาจในการผลิตเงินตรา เงินตราที่รัฐสร้างขึ้นย่อมต้องเป็นสิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) นักวิชาการส่วนหนึ่งอธิบายว่า สิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) หมายถึง สิ่งซึ่งกฎหมายยอมรับว่าสามารถนำมาชำระให้แก่เจ้าหนี้ในธุรกรรมใดธุรกรรมหนึ่งได้โดยชอบ[34] กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเป็นสิ่งซึ่ง “รัฐ” ยอมรับให้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้ตามกฎหมายได้[35] ด้วยเหตุนี้ แต่ละประเทศทั่วโลก

---

[28] Charles Proctor (เชิงอรรถ 20) 14, 24.

[29] C D Lawton, ‘What is Money?’ (1872) 6(3) The Western Jurist 114, 114.

[30] “*De wet regelt het geldstelsel*.”.

[31] “*De Koning heeft het recht munt te slaan, ter uitvoering van de wet*.”

[32] Frederic S Mishkin (เชิงอรรถ 21) 97.

[33] จิ๊ด เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้* (ดาราพร ถิระวัฒน์ ผู้แก้ไขเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ 21, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 39.

[34] Kristian Bankov, ‘From Gold to Futurity: A Semiotic Overview on Trust, Legal Tender and Fiat Money’ (2019) 29(3) Social Semiotics 336, 336-344; Šime Jozipović, Marko Perkušić and Nina Mladinić, ‘A COMPARATIVE REVIEW OF THE LEGAL STATUS OF NATIONAL CRYPTOCURRENCIES AND CBDCs: A LEGAL TENDER OR JUST ANOTHER MEANS OF PAYMENT’ (2024) 40(1) Pravni Vjesnik 77, 79.

[35] Fransiska Ari Indrawati, ‘AN IDEAL LEGAL TENDER FOR THE DIGITAL ERA’ (2023) 2(3) Journal of Central Banking Law and Institutions 373, 379.

จึงออกกฎหมายเพื่อกำหนดสิ่งซึ่งรัฐยอมรับให้นำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย อาทิ ประเทศเอลซัลวาดอร์ (El Salvador) ออกกฎหมายในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) ยอมรับให้บิตคอยน์ (Bitcoin) เป็นสิ่งที่ซึ่งนำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย[36] โดยในกฎหมายบิตคอยน์ (*La Ley Bitcoin*) มาตรา 7 วางหลักว่า บุคคลทุกคนในระบบเศรษฐกิจต้องยอมรับการชำระหนี้จากผู้ซื้อสินค้าหรือบริการด้วยบิตคอยน์[37] แต่ไม่ว่าจะอย่างไร เงินตรายอมเป็นสิ่งซึ่งรัฐกำหนดให้นำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย กล่าวคือ เงินตรานั้นเมื่อนำมาชำระหนี้เงินแล้ว เจ้าหนี้จะต้องยอมรับและทำให้หนี้เงินระงับไป หากเจ้าหนี้ปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงิน เจ้าหนี้จะต้องได้รับผลร้ายบางอย่างที่เกี่ยวกับหนี้นั้น[38] ยกตัวอย่างในระบบกฎหมายไทย เจ้าหนี้อาจได้ชื่อว่าเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด[39]

2.2.2 ทฤษฎีอื่น ๆ

นอกจากนี้ ทฤษฎีอื่น ๆ อาจนำมาใช้ในการอธิบายว่าเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้มีลักษณะอย่างไร เช่น ทฤษฎีการยอมรับของสังคม ภายใต้ทฤษฎีนี้ เงินตราจะมีลักษณะเช่นไร นำมาชำระหนี้ได้หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการยอมรับและการให้ความเชื่อมั่นร่วมกันของสมาชิกของชุมชนหรือสังคมว่าเป็นเงินที่นำมาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนชำระหนี้ได้ ในแง่นี้ เงินอาจมีลักษณะเป็นเงินสินค้า (commodity money) ซึ่งอยู่ในรูปของผลิตผลทางการเกษตร[40] เงินที่ผลิตจากแร่เงินและทองคำ (metallic money) หรือเงินกระดาษ (paper money)[41] แต่กระนั้นควรตั้งเป็นข้อสังเกตว่า เงินที่ใช้แลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการได้ตามทฤษฎีการยอมรับของสังคมมักปรากฏในสังคมโบราณ ฉะนั้นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายในปัจจุบันย่อมต้องอาศัยอำนาจรัฐในการผลิตขึ้นเท่านั้น แต่กระนั้น ในบางสถานการณ์ เงินตราที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนหรือชำระหนี้อาจเป็นไปตามลักษณะที่สังคมยอมรับมากกว่าเป็นเงินที่รัฐผลิตออกมาใช้ก็ได้ ยกตัวอย่างการเกิดเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในซิมบับเวเมื่อปี ค.ศ. 2009 (พ.ศ. 2552) ประชาชนเลิกใช้เงินตราของประเทศในฐานะสื่อกลาง เนื่องจากมูลค่าตกต่ำอย่างมากและหันไปใช้เงินตราสกุลอื่นเป็นการชั่วคราวในช่วงวิกฤตการเงิน[42] อาทิ ดอลลาร์สหรัฐ

---

[36] Sergio Luis Náñez Alonso and others, 'El Salvador: an analysis of the monetary integration law and the bitcoin law' (2024) 44(1) Brazilian Journal of Political Economy 189, 190.

[37] " *Todo agente económico deberá aceptar bitcoin como forma de pago cuando aisle sea ofrecido por quien adquiere un bien o servicio.*" โปรดดู Asamblea Legislativa, 'El Salvador, primer país del mundo en reconocer al Bitcoin como moneda de curso legal' (Asamblea Legislativa, 9 June 2021) <https://www.asamblea.gob.sv/node/11282> สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2567.

[38] Charles Proctor (เชิงอรรถ 20) 11-12, 75.

[39] โปรดดู ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 207.

[40] คณิสร์ แสงโชติ (เชิงอรรถ 21) 11-14.

[41] Roustam Vakhitov and Iaroslav Vakhitov, 'The Concept of Money' (2002) 28(1) Review of Central and East European Law 103, 103.

[42] Charles Proctor (เชิงอรรถ 20) 24-25.

3. หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดในระบบกฎหมายเบลเยี่ยม

ประเทศเบลเยี่ยมไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดที่เป็นบททั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม แต่กระนั้น ประเทศเบลเยี่ยมมีบทบัญญัติกฎหมายเฉพาะที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการทำเข้าสัญญากับผู้บริโภคตามประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ (*Wetboek van economisch recht*)[43] โดยกฎหมายดังกล่าววางหลักกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสดไว้ในมาตรา VI. 7/5(1) และวางข้อยกเว้นหน้าที่ดังกล่าวในมาตรา VI. 7/5(2) ซึ่งมาตรา VI. 7/5 ทั้งสองวรรคนี้ได้รับการเพิ่มเติมเข้าไปในประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของเบลเยี่ยมโดยผลของกฎหมายลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2024 ว่าด้วยบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ (*Wet houdende diverse bepalingen inzake economie*) ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อ 31 มีนาคม พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา[44] ในหัวข้อที่ 3 นี้ ผู้เขียนจะอธิบายโดยสรุปถึงหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(1) ของประมวลกฎหมายเศรษฐกิจและข้อยกเว้นหน้าที่ดังกล่าวตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(2) ของประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ โดยอ้างอิงเอกสารประกอบการพิจารณาร่างแก้ไขประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของสภาผู้แทนราษฎร (*Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers*) หมายเลข DOC 55 3665/001[45] รวมถึงความเห็นของนักกฎหมายเบลเยี่ยมเป็นสำคัญ

3.1 หน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(1) บัญญัติว่า ***"เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 128 วรรคหนึ่งของ Treaty on the Functioning of the European Union ซึ่งกำหนดให้เงินสกุลยูโรใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายและมาตรา 10 และ 11 ของ Council Regulation (EC) หมายเลข 974/98 ลงวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ. 1998 ว่าด้วยการประกาศใช้เงินสกุลยูโร ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับการชำระหนี้ด้วยเงินสดจากผู้บริโภค ในกรณีที่เป็นการชำระด้วยเงินสกุลยูโรซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากัน***

บทบัญญัติมาตรานี้ให้ใช้บังคับภายใต้บรรพ 3 ของกฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด" **[แปลสรุปความโดยผู้เขียน]**

บทบัญญัติข้างต้นมีประเด็นที่ต้องขยายความในสองประเด็นดังต่อไปนี้

---

[43] ตัวบทประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ [ภาษาดัตช์] เข้าถึงได้ที่ <https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2013022819&table_name=wet#LNK0120>.

[44] สำหรับรายละเอียดของกฎหมาย โปรดดูเพิ่มเติมที่ <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2013/02/28/2013A11134/justel>.

[45] WETSONTWERP houdende diverse bepalingen inzake economie (Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 9 November 2023).

3.1.1 ที่มาของแนวคิดว่าด้วยหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด

มาตรา VI. 7/5(1) ได้อ้างที่มาของแนวคิดการกำหนดหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจเอาไว้ว่ามีที่มาจากมาตรา 128 วรรคหนึ่งของ the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) ซึ่งวางหลักเอาไว้ว่าธนบัตรที่ออกโดยธนาคารกลางยุโรปหรือธนาคารกลางของชาติสมาชิกสหภาพยุโรปโดยอาศัยอำนาจของ TFEU ให้มีสถานะเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) ภายในสหภาพยุโรป นอกจากนี้ มาตรา VI. 7/5(1) ยังได้อ้างถึง Council Regulation (EC) หมายเลข 974/98 ที่กำหนดให้ชาติสมาชิกของสหภาพยุโรปใช้ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ในสกุลเงินยูโรนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) แม้กฎหมายสหภาพยุโรปที่กล่าวมาจะมิได้กำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโรไว้อย่างชัดเจน แต่หน้าที่ดังกล่าวเป็นผลจากการตีความหลักเงินตราสกุลยูโรที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) ของศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปในปี ค.ศ. 2021 (พ.ศ. 2564) คดี *Hessischer Rundfunk* หมายเลขคดี C-422/19 และ C-423/19[46]

ในคำพิพากษาคดี *Hessischer Rundfunk* ศาลยุติธรรมแห่งสหภาพยุโรปได้วางแนวการตีความหลัก legal tender ของเงินสกุลยูโรเอาไว้ โดยเริ่มจากการวางหลักการพื้นฐานว่า มาตรา 128 วรรคหนึ่งของ TFEU มิได้อ้างอิงการตีความหลัก legal tender ไว้กับกฎหมายของรัฐสมาชิกสหภาพยุโรปรัฐใดรัฐหนึ่งเป็นการเฉพาะ ฉะนั้น ศาลจึงถือว่าหลัก legal tender ต้องตีความตามแนวคิดของกฎหมายสหภาพยุโรปซึ่งต้องตีความอย่างเป็นเอกเทศ (autonomous) และเป็นแบบแผนเดียวกัน (uniform) ในสหภาพยุโรป[47] ประการต่อมา ศาลวินิจฉัยว่า ความหมายตามธรรมดาของหลัก legal tender ของการชำระหนี้ด้วยเงินตรา คือ การชำระหนี้เพื่อให้หนี้ระงับไปด้วยเงินตราสกุลเดียวกันและมูลค่าอย่างเดียวกันไม่อาจถูกปฏิเสธได้ โดยการตีความดังกล่าวได้รับการสนับสนุนโย Recommendation 2010/191[48] ซึ่งศาลเห็นว่าควรนำมาใช้ประกอบการตีความกฎหมายสหภาพยุโรปที่เกี่ยวข้อง[49] และหากพิจารณาจากข้อแนะนำที่ 1 ของ Recommendation แล้ว หลัก legal tender ของธนบัตรและเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรมีความหมายในนัยถึงหลักการบังคับให้ยอมรับ (mandatory acceptance) ซึ่งก่อให้เกิดหนี้โดยทั่วไป (obligation in principle) ในการยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินตราสกุลยูโร[50] โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินสด[51]

---

[46] *Hessischer Rundfunk* C-422/19 & C-423/19 <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=A1F1DC53C4938B457A6FE01039D756B0?text=&docid=236962&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1624519>.

[47] [Para 45].

[48] Commission Recommendation of 22 March 2010 on the scope and effects of legal tender of euro banknotes and coins <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010H0191>.

[49] [Paras 46-47].

[50] [Para 49].

[51] [Paras 55-56].

3.1.2 ลักษณะของหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ประการแรก มาตรา VI. 7/5(1) กำหนดหน้าที่รับชำระเงินสดในสัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค (B2C contracts) เท่านั้น[52] หากกล่าวโดยเฉพาะเจาะจง กฎหมายกำหนดหน้าที่เฉพาะผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ที่ชำระหนี้ตามสัญญาผู้บริโภคด้วยเงินสด ในทางกลับกัน หากสัญญาใดก็ตามเป็นสัญญาที่ผู้บริโภคเป็นเจ้าหนี้และผู้ประกอบธุรกิจเป็นลูกหนี้ อาทิ หนี้ที่ผู้ประกอบธุรกิจต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้บริโภค หรือเป็นสัญญาระหว่างผู้บริโภคด้วยกันเอง (C2C contracts) หรือเป็นสัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจด้วยกันเอง (B2B contracts) เจ้าหนี้เหล่านี้ไม่มีหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้ต้องรับชำระหนี้ด้วยเงินสด ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาซื้อโต๊ะไม้มือสองในราคา 10 ยูโรจากนาย B เพื่อนสนิท นาย A ไม่สามารถบังคับให้นาย B ยอมรับชำระราคาด้วยเงินสดได้ หากคู่สัญญาตกลงกันให้ชำระราคาด้วยการโอนผ่านบัญชีธนาคาร

ประการที่สอง การชำระหนี้ที่ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระตามมาตรา VI. 7/5(1) จะต้องทำโดยใช้เงินสด ไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรเท่านั้น ไม่รวมไปถึงการชำระด้วยเงินสดสกุลอื่น อาทิ ดอลลาร์หรือปอนด์[53] ดังนั้น หากผู้ประกอบธุรกิจให้ผู้บริโภคลูกหนี้กู้ยืมเงินและชำระคืนด้วยเงินสกุลเงินดอลลาร์ ลูกหนี้ไม่สามารถบังคับให้เจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้ด้วยเงินสดโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา VI. 7/5(1) ได้ มีข้อสังเกตว่า ในปัจจุบัน เงินสดสกุลยูโรในรูปของธนบัตรจะมีอยู่สองรุ่น รุ่นแรก (First series) เป็นธนบัตรที่ผลิตออกใช้ในปี ค.ศ. 2002 (พ.ศ. 2545) ประกอบด้วยธนบัตรมูลค่า 5, 10, 20, 50, 100, 200, และ 500 ยูโร ส่วนรุ่นที่สอง (Europa series) เป็นธนบัตรที่ผลิตออกใช้จนครบถ้วนในปี ค.ศ. 2019 (พ.ศ. 2562) ประกอบด้วยธนบัตรมูลค่า 5, 10, 20, 50, 100, และ 200 ยูโร โดยธนบัตรทั้งสองรุ่นนี้เป็นเงินตราที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) เหมือนกัน[54] ส่วนเหรียญกษาปณ์สกุลยูโรจะมีมูลค่าตั้งแต่ 1, 2, 5, 10, 20, และ 50 เซ็นต์ (cent) และ 1 และ 2 ยูโร[55]

ประการที่สาม การชำระหนี้ที่ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระตามมาตรา VI. 7/5(1) จะต้องเป็นกรณีที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากันในขณะชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโร โดยไม่สำคัญว่าสัญญาผู้บริโภคจะได้ทำขึ้นในขณะที่คู่สัญญาอยู่ซึ่งหน้าหรืออยู่ห่างโดยระยะทาง[56] ยกตัวอย่าง นาย A ตกลงทำสัญญาซื้อปลาหมึกชุบแป้งทอด ณ ร้านขายอาหารของนาย B ในราคา 10 ยูโร หากนาย A เสนอชำระราคาด้วยเงินสดเป็นธนบัตรฉบับละ 5 ยูโร จำนวนสองใบ นาย B

---

[52] ตามประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา I.8, 39° นิยาม “ผู้ประกอบธุรกิจ (*ondernemingʼ*)” ว่าหมายถึง บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมในทางเศรษฐกิจเป็นปกติธุระ.

[53] Zeno Vanhoyland, ‘Mandatory acceptance of cash in Belgium’ (KU Leuven, 25 July 2024) <https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/acceptcash> สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2568.

[54] ‘Current Banknotes’ (European Central Bank, no publishing date) <https://www.ecb.europa.eu/euro/banknotes/current/html/index.en.html> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

[55] ‘Coins’ (European Central Bank, no publishing date) <https://www.ecb.europa.eu/euro/coins/html/index.en.html> สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2568.

[56] Zeno Vanhoyland (เชิงอรรถ 53).

มีหน้าที่ต้องรับชำระจากนาย A หรือนาย C ทำสัญญาซื้อหนังสือคำอธิบายกฎหมายสัญญาเบลเยี่ยม จากร้านขายหนังสือของนาย D ในราคา 100 ยูโรผ่านระบบสั่งซื้อออนไลน์ แต่กำหนดให้รับมอบหนังสือและชำระราคาที่ร้านขายหนังสือของนาย D เมื่อถึงกำหนด หากนาย C เสนอชำระราคาด้วยเงินสดเป็นธนบัตรฉบับละ 20 ยูโร จำนวนห้าใบ นาย D มีหน้าที่ต้องรับชำระจากนาย C

3.2 ข้อยกเว้นหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจ

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(1) ตอนท้ายบัญญัติว่า "***บทบัญญัติมาตรานี้ให้ใช้บังคับภายใต้บรรพ 3 ของกฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด***" **[แปลสรุปความโดยผู้เขียน]**

ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ มาตรา VI. 7/5(2) บัญญัติว่า ***"ภายใต้บังคับของวรรคหนึ่ง ผู้ประกอบธุรกิจอาจปฏิเสธการชำระหนี้ด้วยเงินสดชั่วคราวด้วยเหตุผลด้านความปลอดภัย ในการปฏิเสธเช่นว่านั้น ผู้ประกอบธุรกิจต้องบอกกล่าวให้ผู้บริโภคได้ทราบอย่างชัดแจ้ง ครบถ้วน และเห็นได้ชัด ณ ทางเข้าสถานที่ค้าขายและ ณ จุดชำระเงิน***

ผู้ประกอบธุรกิจอาจจำกัดมูลค่าของธนบัตรที่ใช้ชำระหนี้ ถ้าหากมูลค่าของธนบัตรนั้นไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนหนี้ที่ผู้บริโภคค้างชำระ" **[แปลสรุปความโดยผู้เขียน]**

จากบทบัญญัติสองมาตราข้างต้น หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจอาจถูกจำกัดในสามกรณี

3.2.1 จำกัดโดยกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด

กรณีแรก หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจจะต้องอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา VI. 7/5 วรรคสอง ยกตัวอย่าง ภายใต้กฎหมายลงวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 2017 ว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด[57] บรรพ 3 มาตรา 66(2) วางหลักเอาไว้ว่า ราคาขายอสังหาริมทรัพย์ (*de prijs van de verkoop van een onroerend goed*) ให้ชำระด้วยวิธีการโอนเงิน (*overschrijving*) หรือด้วยเช็ค (*cheque*) เท่านั้น นั่นหมายความว่าในกรณีของการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ ผู้บริโภคไม่อาจชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ อย่างไรตาม ในสัญญาผู้บริโภคอื่น ๆ มาตรา 67(2) วางหลักว่า การชำระหนี้ด้วยเงินสดสามารถทำได้ไม่เกิน 3,000 ยูโร ยกตัวอย่าง หากผู้บริโภคทำสัญญาซื้อเครื่องตัดหญ้าจากผู้ประกอบธุรกิจในราคา 3,100 ยูโร ผู้บริโภคมีสิทธิชำระเงินสด 3,000 ยูโร ส่วนอีก 100 ยูโรต้องชำระ

[57] สำหรับรายละเอียดของกฎหมาย โปรดดูเพิ่มเติมที่ <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2017/09/18/2017013368/justel#LNK0029>.

ด้วยช่องทางอื่น ๆ เช่น การโอนทางอิเล็กทรอนิกส์[58] ฉะนั้น ในกรณีของราคา 100 ยูโร ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับเงินสดได้

3.2.2 จำกัดโดยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย

กรณีที่สอง หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจอาจถูกจำกัดชั่วคราวด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย เช่น ผู้ประกอบธุรกิจตกเป็นผู้เสียหายในคดีลักขโมยหรือการบุกรุก[59] หากพิจารณาจากอ้างอิงเอกสารประกอบการพิจารณาร่างแก้ไขประมวลกฎหมายเศรษฐกิจของสภาผู้แทนราษฎร ข้อยกเว้นดังกล่าวมีขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้ประกอบธุรกิจที่ตกอยู่ในสภาวะเปราะบางในเรื่องความปลอดภัย[60] แต่กระนั้น การปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดสามารถทำได้ชั่วคราวตราบเท่าที่มีข้อกังวลเรื่องความปลอดภัยเท่านั้น และผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ประกาศให้ผู้บริโภคทราบโดยชัดแจ้ง ณ ทางเข้าสถานประกอบการและจุดชำระเงิน

3.2.3 จำกัดโดยเหตุผลเรื่องมูลค่าธนบัตร

กรณีที่สาม ผู้ประกอบธุรกิจอาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยธนบัตร หากมูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับหนี้เงินที่ต้องชำระ โดยในกรณีนี้จะต้องพิจารณาจากหลักสุจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม มาตรา 5.73[61] ประกอบกับ Recommendation 2010/191[62] เป็นรายกรณีไป ยกตัวอย่างชำระราคาสินค้า 3 ยูโรในร้านค้าปลีกด้วยธนบัตรมูลค่า 500 ยูโร อาจถือได้ว่าไม่ได้สัดส่วนซึ่งทำให้ผู้ประกอบธุรกิจสามารถปฏิเสธการรับชำระเงินด้วยธนบัตรมูลค่าเช่นว่านั้นได้

อย่างไรก็ดี มีประเด็นปัญหาว่า หน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจตามบทบัญญัติมาตรา VI. 7/5(1) แห่งประมวลกฎหมายเศรษฐกิจสามารถตกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ประกอบธุรกิจจะตกลงกับผู้บริโภคเพื่อสงวนสิทธิไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดตามที่มาตรา VI. 7/5(1) กำหนดได้หรือไม่ ประเด็นดังกล่าวยังไม่ปรากฏความเห็นทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวคำตอบส่วนตัวต่อประเด็นนี้ภายใต้ระบบกฎหมายสัญญาของเบลเยี่ยมซึ่งบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม ในเบื้องต้น สัญญาใด ๆ จะมีผลทางกฎหมายได้จะต้องมีวัตถุประสงค์ (*oorzaak*)[63] ที่ชอบด้วยกฎหมาย สัญญาใดมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (*ongeoorloofde*)

---

[58] FPS Economy, SMEs, Self-Employed and Energy, *Legal Limitations of Cash Payments* (Séverine Waterbley 2024) 3.

[59] Zeno Vanhoyland (เชิงอรรถ 53).

[60] WETSONTWERP (เชิงอรรถ 45) 15.

[61] Zeno Vanhoyland (เชิงอรรถ 53).

[62] WETSONTWERP (เชิงอรรถ 45) 15.

[63] คำว่า “วัตถุประสงค์” หากพิจารณาจากประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม มาตรา 5: 53 นิยามว่าเป็นมูลเหตุจูงใจของคู่สัญญาในการเข้าทำสัญญา หากว่ามูลเหตุจูงใจนั้นเป็นที่รู้หรือควรจะได้รู้แก่อีกฝ่าย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดว่าด้วย *causa* ที่ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส. โปรดดู Dimitar Stoyanov, ‘Causa and Consideration – A Comparative Overview’ (2016) 23(1) Lex ET Scientia International Journal 14, 22; Irina Cvetkova, ‘The Abolition of the Concept of “Causa” in French Civil Law’ (2021) 26(5) Bialostockie Studia Prawnicze 91, 96. แต่กระนั้น มีข้อสังเกตว่า เมื่อมีการปฏิรูปประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 2016 (พ.ศ. 2559) องค์ประกอบ causa ในข้อตกลงที่สมบูรณ์ได้ถูกละทิ้งไปแล้ว. โปรดดู

สัญญานั้นย่อมตกเป็นโมฆะ[64] โดยสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายมีลักษณะตามที่กำหนดโดยประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม มาตรา 5.56 ซึ่งบัญญัติว่า *"วัตถุประสงค์ใด ๆ ถือว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย หากวัตถุประสงค์นั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือบทบัญญัติกฎหมายเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยของสังคม"* [แปลสรุปความโดยผู้เขียน]

จากบทบัญญัติข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่ามาตรา VI. 7/5(1) แห่งประมวลกฎหมายเศรษฐกิจเป็นกฎหมายที่เกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังนั้น การทำข้อตกลงยกเว้นหน้าที่ตามกฎหมายดังกล่าวย่อมมีผลให้ข้อตกลงนั้นมีวัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและตกเป็นโมฆะ ผู้ประกอบธุรกิจจึงไม่สามารถอ้างข้อตกลงใช้ยันผู้บริโภคเพื่อปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจอ้างข้อยกเว้นตามที่กฎหมายเปิดช่องซึ่งสามารถทำได้ ดังนั้น หากผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระเงินสดแล้วปฏิเสธไม่ยอมรับชำระโดยไม่มีข้อยกเว้นตามกฎหมาย ผู้ประกอบธุรกิจย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดซึ่งเป็นข้อความคิดที่ได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายเบลเยี่ยม แม้จะไม่ปรากฏบทบัญญัติรองรับเอาไว้อย่างชัดแจ้งก็ตาม[65]

4. หน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดในระบบกฎหมายไทย

ระบบกฎหมายไทยไม่มีกฎหมายพิเศษที่กำกับหน้าที่ชำระหนี้ด้วยเงินสดทำนองกฎหมายของเบลเยี่ยม ฉะนั้น การชำระหนี้เงินจึงตกอยู่ภายใต้บังคับบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งใช้พิจารณาประกอบพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ซึ่งหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะเป็นประการใดนั้น ผู้เขียนจะแยกพิจารณาเป็นสองกรณี ได้แก่ กรณีไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดและกรณีมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

4.1 กรณีไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ในแง่ของการชำระหนี้เงินด้วยเงินสดนั้น บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กล่าวถึงไว้อย่างชัดแจ้งเฉพาะแต่ในเรื่องการชำระราคาในการขายทอดตลาดเท่านั้น กล่าวคือ มาตรา 515 วางหลักว่า เมื่อการขายทอดตลาดบริบูรณ์แล้ว ผู้สู้ราคาสูงสุดต้องชำระราคาเป็นเงินสด อย่างไรก็ดี การชำระหนี้เงินตามสัญญาในกรณีอื่น ๆ อาทิ การชำระราคาตามสัญญาซื้อขายที่ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาด้วยเงิน[66] หรือการชำระค่าเช่าซื้อตามสัญญาเช่าซื้อที่ผู้เช่าซื้อต้องผ่อนชำระด้วยเงิน[67] หรือการชำระ

James Gordley and Hao Jiang, 'The Lost Doctrines of Causa and the Incoherence of Contemporary Contract Law' (2024) 98(5) Tulane Law Review 1023, 1042.

[64] ประมวลกฎหมายแพ่งเบลเยี่ยม มาตรา 5: 57.

[65] Martin Schmidt-Kessel, 'Mora Creditoris' (Max-EuP 2012, no publishing date) <https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Mora_Creditoris> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

[66] ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (เชิงอรรถ 2) 64.

[67] เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, *หลักกฎหมายสัญญาทางพาณิชย์ : เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ* (เชิงอรรถ 3) 182.

ค่าจ้างตามสัญญาจ้างแรงงานที่นายจ้างอาจตกลงชำระค่าจ้างด้วยเงิน[68] กรณียังมีปัญหาว่า ลูกหนี้มีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ ผู้เขียนเสนอว่า หากไม่มีการตกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นโดยคู่สัญญา ผู้ใช้บังคับกฎหมายควรตีความว่า การส่งมอบเงินสดเท่านั้นจึงจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ที่ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ตามมาตรา 215 ในสัญญาที่ยกตัวอย่างมา โดยมีเหตุผลรองรับสองประการ

ประการแรก เป็นการตีความให้สอดรับกับบทบัญญัติกฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ มาตรา 196 และมาตรา 197 ที่กำกับเงินตราอันเป็นวัตถุแห่งหนี้ แม้บทบัญญัติทั้งสองมาตราที่กล่าวมาจะมิได้บัญญัติไว้อย่างชัดแจ้ง แต่หากพิจารณาจากคำอธิบายในทางตำรา การชำระหนี้เงินจะต้องกระทำด้วยการส่งมอบเงินตราซึ่งเป็นทรัพย์อันเป็นวัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้[69] กล่าวคือ การส่งมอบเงินตราที่กำกับโดยพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ฉะนั้น การตีความการชำระหนี้เงินในสัญญาอื่น ๆ จึงควรตีความว่าลูกหนี้ต้องกระทำด้วยการส่งมอบเงินตราที่เป็นเงินสดอันเป็นการตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยเงินตราอันเป็นวัตถุแห่งหนี้

ประการที่สอง เป็นการตีความตามหลักสุจริตและพิเคราะห์ถึงปรกติประเพณีตามมาตรา 368 กล่าวคือ ในการตีความเพื่ออุดช่องว่างของสัญญาเพราะเหตุคู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันไว้อย่างชัดแจ้งในประเด็นที่เป็นปัญหานั้น อาทิ ในประเด็นว่าการชำระหนี้เงินจะต้องกระทำอย่างไร ศาลอาจพิจารณาจากแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันในการทำสัญญานั้น ๆ[70] ยกตัวอย่างในการทำสัญญาซื้อขาย ปรกติประเพณีที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ การที่ผู้ซื้อชำระราคาสินค้าด้วยเงินสดซึ่งเป็นวัตถุที่มีรูปร่าง[71] ดังจะเห็นได้ตั้งแต่สมัยกฎหมายโรมันที่ผู้ซื้อมีหน้าที่ชำระราคาด้วยเงิน หากฝ่าฝืน ผู้ขายสามารถใช้การฟ้องคดี *actio venditi* เพื่อบังคับชำระหนี้ได้[72] อย่างไรก็ดี หากไม่มีปรกติประเพณีเช่นว่านั้น ศาลสามารถพิจารณาจากมุมมองวิญญูชนผู้กระทำการโดยสุจริตว่าหากเป็นคู่สัญญาจะตกลงกันเช่นไรในพฤติการณ์ที่เป็นปัญหา[73] โดยทั่วไป ผู้เขียนเห็นว่า วิญญูชนย่อมเข้าใจและตกลงกันให้ชำระหนี้เงินด้วยเงินสด เนื่องจากสามารถนำไปใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนได้ตามกฎหมาย

ในประเด็นต่อมา การชำระหนี้ด้วยเงินสดความหมายว่าอย่างไร ประเด็นนี้ยังไม่ปรากฏความเห็นในทางตำราหรือแนวคำพิพากษาศาลฎีกาอธิบายขยายความเอาไว้อย่างชัดแจ้ง แต่กระนั้นหากพิจารณาจากคำพิพากษาศาลฎีกาบางฉบับ อาทิ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2960/2566 การชำระหนี้เงิน

---

[68] ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายจ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน* (พิมพ์ครั้งที่ 18, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2568) 39.

[69] จิ๊ด เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะหนี้* (เชิงอรรถ 33) 39-40; โสภณ รัตนากร, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้* (พิมพ์ครั้งที่ 11, สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2556) 78; ไพโรจน์ วายุภาพ (เชิงอรรถ 4) 84; ดาราพร ถิระวัฒน์, *กฎหมายหนี้ : หลักทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 5, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2567) 28.

[70] เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, 'หลักการตีความสัญญา' (2559) 72(2) บทบัณฑิตย์ 54, 75.

[71] ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (เชิงอรรถ 2) 261.

[72] ประชุม โฉมฉาย, 'emptio venditio และ locatio Conductio : ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับหนี้ในกฎหมายโรมัน' ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *รวมบทความในโอกาสครบรอบ 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์* (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2543) 52.

[73] เฉลิมวุฒิ ศรีพรหม, 'หลักการตีความสัญญา' (เชิงอรรถ 70) 77.

ตามสัญญาประนีประนอมยอมความด้วยการโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3096/2565 การโอนเงินหรือฝากเงินเข้าบัญชีธนาคารเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงินถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10227/2551 การฝากเงินเข้าบัญชีธนาคารเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงินถือว่าเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นจากที่ตกลงกันไว้ตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6823/2551 การส่งมอบบัตร ATM เพื่อให้เจ้าหนี้ไปถอนเงินเพื่อชำระหนี้กู้ยืมเงินเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นตามมาตรา 321 วรรคหนึ่ง

หากเทียบเคียงเหตุผลในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกมาข้างต้น การชำระหนี้เงินในลักษณะที่ไม่มีการส่งมอบเงินตรา เช่น การโอนเงิน การฝากเงินหรือมอบบัตรเดบิตให้เจ้าหนี้ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการชำระเงินสดตามนัยมาตรา 515 อย่างไรก็ดี หน้าที่ชำระราคาด้วยเงินสดสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ อาทิ ผู้ทอดตลาดอาจจะประกาศรับชำระราคาด้วยตั๋วเงินแทนเงินสดก็ได้[74] ฉะนั้นในประเด็นปัญหาที่ว่า เงินสดหมายความว่าอย่างไร ผู้เขียนเห็นว่า “เงินสด” หมายถึง เงินตราที่พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 รับรองว่าใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ได้แก่ ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์[75] และต้องเป็นธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ที่เป็นสกุลเงินบาทด้วย ในการนำธนบัตรมาชำระหนี้ กฎหมายเงินตราวางหลักว่าธนบัตรสามารถนำมาชำระหนี้ได้โดยไม่จำกัดจำนวน[76] ยกตัวอย่าง นาย A ซื้ออาหารจากห้างสรรพสินค้า B ราคา 500 บาท นาย A สามารถชำระหนี้ด้วยธนบัตรราคา 100 บาท 5 ฉบับได้ ส่วนการนำเหรียญกษาปณ์มาชำระหนี้ กฎหมายเงินตรากำหนดว่าเหรียญกษาปณ์สามารถนำมาชำระหนี้ได้ไม่เกินจำนวนที่กำหนดโดยกฎกระทรวง[77] ยกตัวอย่างเหรียญกษาปณ์ราคา 10 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท[78] เหรียญกษาปณ์ทองขาวราคา 5 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท[79] เหรียญกษาปณ์ราคา 2 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท[80] หรือเหรียญกษาปณ์ราคา 1 บาท ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท[81]

หากผู้บริโภคลูกหนี้นำเงินสดไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์มาชำระหนี้ถูกต้องตามจำนวนแห่งมูลหนี้ กรณีต้องตีความว่า ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่รับชำระหนี้เนื่องจากลูกหนี้ได้ขอปฏิบัติการชำระหนี้โดยชอบแล้ว ฉะนั้น เจ้าหนี้จะปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดตามมาตรา 320 ไม่ได้เพราะไม่จัดว่าเป็นกรณีลูกหนี้ชำระหนี้ผิดไปจากที่ต้องชำระ กล่าวคือ หากเป็นมูลหนี้เงิน ผู้บริโภคลูกหนี้มีหน้าที่ส่งมอบเงินสดซึ่งเป็นเงินตราตามกฎหมายเป็นการชำระหนี้ หากผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้

---

[74] ไผทชิต เอกจริยกร และณัฐณิชา เอกจริยกร, *คำอธิบายซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้* (เชิงอรรถ 2) 365.

[75] จุมพล แดงสกุล (เชิงอรรถ 10) 113.

[76] พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 15.

[77] พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 11.

[78] กฎกระทรวง ฉบับที่ 100 (พ.ศ. 2533) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 2.

[79] กฎกระทรวง ฉบับที่ 15 (พ.ศ. 2515) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501.

[80] กฎกระทรวงกำหนดจำนวนเงินที่ให้เหรียญกษาปณ์ราคาสองบาทเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย พ.ศ. 2548 ข้อ 2.

[81] กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1.

ปฏิเสธไม่รับเงินสดเพื่อการชำระหนี้ ผู้เขียนเห็นว่า เจ้าหนี้ย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด ผลที่ตามมาก็คือ ลูกหนี้จะไม่ตกเป็นลูกหนี้ผิดนัดเพราะเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบตามมาตรา 205[82] และพ้นความรับผิดบางประการ อาทิ พ้นจากความรับผิดเพื่อความเสียหายจากการไม่ชำระหนี้ตามมาตรา 330 หรือพ้นจากความรับผิดในดอกเบี้ยผิดนัดตามมาตรา 224[83]

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด แม้ผู้บริโภคลูกหนี้ได้ขอปฏิบัติชำระหนี้ด้วยเงินสด หากสามารถพิสูจน์ได้ว่าตนไม่รับชำระหนี้โดยมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ กล่าวคือ มีกฎหมายสนับสนุนข้ออ้างไม่รับชำระหนี้ของเจ้าหนี้[84] โดยมูลเหตุที่ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจใช้ในการปฏิเสธไม่รับชำระหนี้อาจมีได้หลายประการ รวมไปถึงการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนหลักสุจริต (หัวข้อ 4.1.1) และการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนกฎหมาย (หัวข้อ 4.1.2)

4.1.1 การชำระหนี้ฝ่าฝืนหลักสุจริต

ประการแรก ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจยกข้ออ้างว่าการชำระหนี้ของผู้บริโภคลูกหนี้มีลักษณะที่ฝ่าฝืนต่อหลักสุจริต หลักสุจริตเป็นหลักการพื้นฐานที่แทรกซึมอยู่ในกฎหมายแพ่งของไทยทั้งระบบ อีกทั้งยังปรากฏบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่รับรองหลักสุจริตไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรา 5 ซึ่งวางหลักไว้อย่างชัดเจนว่า “การชำระหนี้” ต้องกระทำโดยสุจริต โดยในทางตำรา หลักสุจริตเรียกร้องให้บุคคลพึงมีความซื่อสัตย์ รักษาสัจจะ คำมั่นและความไว้วางใจ รวมถึงคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของคู่กรณีอีกฝ่ายตามสมควร[85] ในแง่ของการชำระหนี้ด้วยเงินสด การชำระหนี้อาจมีลักษณะฝ่าฝืนต่อหลักสุจริตหากชำระหนี้ด้วยเงินสดในลักษณะที่สร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้อย่างมาก

ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาจะซื้อบ้านในโครงการหมู่บ้านจัดสรรของบริษัท B ในราคา 2 ล้านบาท กำหนดชำระราคาและจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ ณ สำนักงานที่ดินจังหวัดลำปาง ในวันที่ 1 กันยายน 2567 หากในสัญญาไม่ได้มีข้อตกลงเกี่ยวกับการชำระเงินไว้เป็นพิเศษ โดยหลักนาย A ย่อมนำเงินสดมาชำระหนี้ต่อบริษัท B ได้ อย่างไรก็ดี หากปรากฏข้อเท็จจริงว่า นาย A นำธนบัตรมูลค่า 20 บาทจำนวน 100,000 ฉบับใส่กระสอบมาชำระให้แก่บริษัท B นักวิชาการบางท่าน อาทิ จุมพล แดงสกุลเห็นว่าเป็นการชำระหนี้ที่สร้างภาระให้แก่เจ้าหนี้อย่างมากจึงฝ่าฝืนต่อมาตรา 5 เจ้าหนี้สามารถปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้[86] ในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวการพิจารณาของจุมพล แดงสกุล กล่าวคือ แม้ธนบัตรจะสามารถใช้ชำระหนี้โดยไม่จำกัดจำนวนตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 15 แต่การชำระหนี้ของนาย A จะต้องกระทำไปภายใต้หลักสุจริตกล่าวคือคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของเจ้าหนี้ตามสมควรด้วย ซึ่งการนำธนบัตรมูลค่า 20 บาท จำนวน 100,000 ฉบับมาชำระหนี้นอกจากจะก่อให้เกิดภาระแก่บริษัท B เจ้าหนี้ที่ต้องทำการตรวจนับและจัดเก็บให้ครบถ้วนแล้ว ยังอาจ

---

[82] ดาราพร ถิระวัฒน์, *กฎหมายหนี้ : หลักทั่วไป* (เชิงอรรถ 69) 60.

[83] เพิ่งอ้าง 67.

[84] โสภณ รัตนากร (เชิงอรรถ 69) 242.

[85] กิตติศักดิ์ ปรกติ, *หลักสุจริต และเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้* (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2554) 60-64.

[86] จุมพล แดงสกุล (เชิงอรรถ 10) 114-115.

ก่อให้เกิดความเสี่ยงแก่บริษัท B เนื่องจากธนบัตรจำนวนมากอาจสูญหาย ถูกลักหรือถูกชิงโดยบุคคลอื่นได้

4.1.2 การชำระหนี้ฝ่าฝืนกฎหมาย

กฎหมายไทยอาจจำกัดการใช้เงินตราในการชำระหนี้ ยกตัวอย่าง กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1. กำหนดว่า เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท ดังนั้น หากนาย A ทำสัญญาซื้อหนังสือจากร้านหนังสือของบริษัท B ในราคา 700 บาท นาย A ไม่สามารถนำเหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทมาใช้ชำระราคาหนังสือทั้งหมดตามกฎกระทรวงฯ หากนาย A ฝ่าฝืนทำเช่นนั้น บริษัท B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้และไม่ตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด

4.2 กรณีมีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ผู้ประกอบธุรกิจบางรายกำหนดเงื่อนไขในการชำระราคาสินค้าหรือบริการว่าไม่รับชำระด้วยเงินสด หากแต่รับชำระด้วยเงินในรูปแบบอื่น อาทิ การโอนเงินเข้าบัญชีธนาคารผ่านระบบ PromptPay ซึ่งเป็นบริการโอนเงินทางดิจิทัลโดยใช้หมายบัตรประจำตัวประชาชนหรือหมายเลขโทรศัพท์มือถือ[87] การที่ผู้บริโภคซื้อสินค้าหรือบริการโดยยินยอมกับเงื่อนไขดังกล่าวไม่ว่าโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายย่อมถือได้ว่ามีข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดเกิดขึ้น อย่างไรก็ดี หากถึงกำหนดชำระหนี้ ผู้บริโภคจะมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่นั้น มีประเด็นต้องพิจารณาเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของข้อตกลงไม่รับเงินสดสองประการ คือ ข้อตกลงชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ หากชอบด้วยกฎหมาย ข้อตกลงนั้นจัดเป็นข้อสัญญาไม่เป็นธรรมหรือไม่

4.2.1 ความชอบด้วยกฎหมายของข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

ประการแรก มีประเด็นต้องพิจารณาว่า ข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 หรือไม่ เพราะหากพิจารณาได้ว่า ข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะ กรณีย่อมถือว่าไม่มีเงื่อนไขไม่รับชำระสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดอยู่เลย ผู้บริโภคมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดและผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ต้องรับชำระหนี้ มิฉะนั้นจะตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด หากพิจารณาประเด็นความชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 150 ข้อตกลงที่จะตกเป็นโมฆะต้องเป็นข้อตกลงที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายห้ามการทำข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสด กรณีจึงไม่อาจกล่าวได้ว่าข้อตกลงไม่รับเงินสดตกเป็นโมฆะเพราะต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายตามมาตรา 150

กรณีจึงต้องพิจารณาต่อไปว่า ข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดมีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนหรือไม่ จิ๊ด เศรษฐบุตรอธิบายว่า ความสงบ

---

[87] ธนาคารแห่งประเทศไทย, 'PromptPay' (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ไม่ปรากฏวันที่เผยแพร่) <https://www.bot.or.th/th/financial-innovation/digital-finance/digital-payment/promptpay.html#accordion-bb894cdbf2-item-adcd30a023> สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567.

เรียบร้อยของประชาชนเป็นเรื่องการปกป้องสังคมในภาพรวมซึ่งครอบคลุมถึงความสงบเรียบร้อยทางเศรษฐกิจ ฉะนั้น การใดมีวัตถุประสงค์ที่กระทบการรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การรักษามูลค่าของเงินตราของสังคม การนั้นย่อมขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ส่วนศีลธรรมอันดีนั้นจะเกี่ยวข้องกับธรรมเนียมประเพณี ความดีความชั่ว การใดมีวัตถุประสงค์ขัดต่อศีลธรรมอันดีจึงต้องพิจารณาในแต่ละท้องถิ่นและแต่ละยุคสมัย[88]

โดยส่วนตัว ผู้เขียนเห็นว่า ข้อตกลงไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดไม่มีวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเพราะผู้ประกอบธุรกิจหาได้ห้ามการชำระหนี้ด้วยเงินตราตามกฎหมายเงินตราของไทยโดยเด็ดขาดอันหากแต่รับชำระเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น ดังนั้น ข้อตกลงดังกล่าวจึงไม่อาจทำให้เงินตราของไทยสูญเสียความสามารถในการนำมาชำระหนี้ได้ตามกฎหมายตามหลัก legal tender ซึ่งจะกระทบความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงิน นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ประชาชนโดยทั่วไปยอมรับการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์จนเป็นเรื่องปกติถึงขนาดหน่วยงานที่กำกับเสถียรภาพทางเศรษฐกิจการเงินอย่างธนาคารแห่งประเทศไทยยังยอมรับทิศทางของการลดการใช้เงินสดของประชาชนและขนาดวางเป้าหมายในการขยายการชำระเงินแบบดิจิทัลควบคู่ไปกับการลดการใช้เงินสด รวมไปถึงเช็คด้วย[89] ดังนั้น ข้อตกลงไม่รับเงินสดจึงไม่ตกเป็นโมฆะเพราะมีวัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนตามมาตรา 150 ข้อตกลงจึงมีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมายในระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคที่อยู่ภายใต้ข้อตกลงนั้น

4.2.2 ความไม่เป็นธรรมของข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสด

แม้ข้อตกลงปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะมีผลสมบูรณ์ ไม่ตกเป็นโมฆะ แต่กระนั้นเมื่อเป็นข้อตกลงระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค ข้อตกลงดังกล่าวจึงตกอยู่ภายใต้การพิจารณาความเป็นธรรมของข้อตกลงตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ด้วย เนื่องจาก หากพิจารณาได้ว่าข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ศาลสามารถพิพากษาให้ข้อตกลงนั้นใช้บังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณี[90] ในเบื้องต้น ข้อสัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคที่ไม่เป็นธรรม คือ ข้อสัญญาที่มีลักษณะทำให้ผู้ประกอบธุรกิจได้เปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเกินสมควร[91] โดยมาตรา 4 วรรคสามแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ได้ยกตัวอย่างข้อตกลง 9 ประเภทที่มีลักษณะหรือมีผลให้คู่สัญญาอีกฝ่ายปฏิบัติหรือรับภาระเกินกว่าที่วิญญูชนจะพึงคาดหมายได้ตามปกติอันถือได้ว่าทำให้ได้เปรียบคู่สัญญาฝ่ายหนึ่ง

---

[88] จิ๊ด เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและสัญญา* (ดาราพร ถิระวัฒน์ ผู้แก้ไขเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ 7, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 28-30.

[89] ธนาคารแห่งประเทศไทย, ทิศทางการพัฒนาระบบการชำระเงินภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ภาคการเงินไทย 2565 <https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/financial-innovation/financial-landscape/payment-systems/PaymentDirectionalPaper_2565-2567.pdf> สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567.

[90] พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง.

[91] พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 วรรคหนึ่ง.

กรณีจึงมีประเด็นต้องพิจารณาว่า ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดเป็นข้อตกลงให้ผู้บริโภครับภาระมากกว่าที่กฎหมายกำหนดอันจะถือว่าทำให้ผู้ประกอบธุรกิจได้เปรียบผู้บริโภคตามมาตรา 4 วรรคสาม (2) หรือไม่ ในการปรับใช้มาตรา 4 วรรคสาม (2) แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ศักดิ์ สนองชาติอธิบายว่า ภาระของผู้บริโภคจะต้องเป็นภาระตามกฎหมาย[92] ผู้เขียนเห็นว่า ในมูลหนี้เงิน ผู้บริโภคมีภาระตามกฎหมายที่จะต้องชำระหนี้ด้วยเงินแก่ผู้ประกอบธุรกิจ และดังที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไปแล้วข้างต้น โดยทั่วไปผู้บริโภคมีสิทธิที่จะชำระหนี้ด้วย “เงินสด” ดังนั้น ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจึงมีผลก่อให้เกิดภาระที่เพิ่มขึ้นแก่ผู้บริโภคลูกหนี้ที่จะต้องหาวิธีการอื่นในการชำระเงินแก่ผู้ประกอบธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นภาระในการหาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น สมาร์ทโฟน เพื่อทำการโอนเงินชำระหนี้ หรือหาบัตรเดบิต/เครดิตเพื่อใช้ชำระเงินด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์

อย่างไรก็ดี แม้ข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจะมีลักษณะให้ผู้ประกอบธุรกิจได้เปรียบผู้บริโภคดังที่ผู้เขียนวินิจฉัยไปข้างต้น แต่ข้อตกลงดังกล่าวจะต้องทำให้ผู้ประกอบธุรกิจได้เปรียบผู้บริโภค “เกินสมควร” ด้วย โดยมาตรา 4 วรรคสี่แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 บัญญัติให้พิจารณาประกอบปัจจัยที่มาตรา 10 กำหนดกล่าวคือ ให้พิเคราะห์พฤติการณ์ทั้งปวงรวมทั้งความสุจริต อำนาจต่อรอง ฐานะทางเศรษฐกิจ ความรู้ความเข้าใจ ความสันทัดจัดเจน ความคาดหมาย แนวทางที่เคยปฏิบัติ ทางเลือกอย่างอื่น และทางได้เสียทุกอย่างของคู่สัญญาตามสภาพที่เป็นจริง ปรกติประเพณีของสัญญาชนิดนั้น เวลาและสถานที่ในการทำสัญญาหรือในการปฏิบัติตามสัญญาและการรับภาระที่หนักกว่ามากของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าจะวินิจฉัยแบบเหมารวม (overgeneralization) มิได้แม้ในปัจจุบันการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์จะทำกันอย่างแพร่หลายแล้ว หากแต่ต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไปเนื่องจากผู้บริโภคในสังคมไทยมีหลากหลายกลุ่ม หลากหลายวัย ยกตัวอย่าง หากนาย A เป็นผู้บริโภครุ่นใหม่ที่มีและคุ้นเคยกับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ชำระเงินในการซื้อสินค้าหรือบริการข้อตกลงดังกล่าวย่อมไม่ก่อให้เกิดภาระเกินสมควรแก่นาย A ในทางกลับกัน นาง B เป็นผู้บริโภครุ่นเก่าที่ไม่มีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เพราะเคยชินกับการใช้เงินสดซื้อสินค้ามาทั้งชีวิต การทำข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดย่อมก่อให้เกิดภาระแก่นาง B เกินสมควรได้

แต่กระนั้น ข้อจำกัดของการใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ก็คือ ผู้ที่มีอำนาจในการพิจารณาว่าข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดจัดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมหรือไม่นั้น คือ ผู้พิพากษาหรือศาล นั่นหมายความว่าจะต้องมีการฟ้องคดีต่อศาลและยกข้อต่อสู้เพื่อตั้งประเด็นให้ศาลพิจารณาซึ่งเกิดขึ้นได้ยากในทางปฏิบัติของการทำสัญญาผู้บริโภครายย่อย กล่าวคือ ผู้บริโภคที่ซื้อผลิตภัณฑ์เพื่ออุปโภคหรือบริโภครายวันย่อมไม่เลือกที่จะโต้แย้งข้อสัญญาไปยังศาลเนื่องจากมีภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เช่น ค่าจ้างทนายความในการว่าความและแม้ผู้บริโภครายใดสามารถเข้าถึงบริการช่วยเหลือทางคดีโดยไม่มีค่าใช้จ่ายจากหน่วยงานบางแห่งได้

[92] ศักดิ์ สนองชาติ (เชิงอรรถ 1) 736.

เช่น สภาองค์กรของผู้บริโภค ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ ผู้บริโภครายนั้นก็ยังต้องรับภาระในแง่เวลาที่จะต้องเสียไปในการปรึกษาคดีหรือไปปรากฏตัวในชั้นศาล ฉะนั้น โดยทั่วไปเมื่อผู้บริโภคทราบถึงการมีอยู่ของข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดก่อนเข้าซื้อสินค้าหรือบริการ ผู้บริโภคย่อมเลือกไม่เข้าทำสัญญากับผู้ประกอบธุรกิจตั้งแต่ต้นอันทำให้ประเด็นข้อสัญญาไม่เป็นธรรมอาจไม่ได้รับการยกขึ้นว่ากล่าวกันในศาลเลยก็ได้

5. วิเคราะห์เปรียบเทียบ

ในหัวข้อที่ 5 นี้ ผู้เขียนจะศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในระบบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทยในประเด็นที่ว่าผู้ประกอบธุรกิจซึ่งเป็นเจ้าหนี้ในมูลหนี้เงินมีหน้าที่ยอมรับการชำระหนี้จากผู้บริโภคในฐานะลูกหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ เพียงไร หลังจากนั้น ผู้เขียนจะวิเคราะห์การยอมรับระบบบังคับผู้ประกอบธุรกิจและข้อเสนอแนะในกฎหมายไทย

5.1 ความเหมือนระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและไทย

ในการกำหนดว่าสิ่งใดใช้ในการชำระหนี้เงินได้ ประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทยต่างยอมรับทฤษฎีอำนาจรัฐ (state theory) เหมือนกัน กล่าวคือ รัฐมีอำนาจในการผลิตเงินตราซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) โดยเงินตราของทั้งสองประเทศมีลักษณะทั่วไปเหมือนกัน คือ เป็นวัตถุที่มีรูปร่างจับต้องได้ ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตร ฉะนั้น การชำระหนี้เงินในสัญญาระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค ผู้บริโภคลูกหนี้ย่อมต้องกระทำโดยการส่งมอบเงินตราที่รัฐผลิตให้แก่เจ้าหนี้ให้ตรงตามมูลหนี้ที่ต้องชำระ และเมื่อเงินตราเป็นสิ่งที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) การปฏิเสธไม่รับชำระหนี้จากผู้บริโภคที่กระทำโดยถูกต้องย่อมนำมาซึ่งผลร้ายในทางแพ่งแก่ผู้ประกอบธุรกิจ อาทิ การตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด (*mora creditoris*)

5.2 ความแตกต่างระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและไทย

ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทยก็คือ ในบริบทของการชำระหนี้เงินตามสัญญาผู้บริโภค ประเทศเบลเยี่ยมใช้ระบบบังคับรับชำระเงินสด (mandatory acceptance of cash) กล่าวคือ ภายใต้ประมวลกฎหมายเศรษฐกิจ โดยหลัก ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินสดสกุลยูโรจากผู้บริโภคลูกหนี้ หากได้กระทำในขณะที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากัน อาทิ การชำระเงิน ณ จุดคิดเงิน (cashier counter) ในสถานประกอบการของผู้ประกอบธุรกิจ เว้นแต่มีข้อยกเว้นให้ผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ได้แก่ การปฏิเสธไม่รับเงินสดที่ต้องห้ามตามกฎหมายการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด หรือการปฏิเสธไม่รับเงินสดเป็นการชั่วคราวด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัย หรือการปฏิเสธไม่รับเงินสดเพราะมูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับหนี้เงินที่ต้องชำระ

แต่ในทางตรงกันข้าม ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจต้องยอมรับการชำระหนี้เงินจากผู้บริโภคด้วยเงินสด หากมีแต่บทบัญญัติว่าด้วยการขายทอดตลาดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่บังคับให้ผู้สู้ราคาสูงสุดชำระราคาด้วยเงินสด แต่หน้าที่ดังกล่าวสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยใช้ระบบสมัครใจรับชำระเงินสด (voluntary acceptance of cash) กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจจะมีหน้าที่รับเงินสดหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับว่ามีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสดหรือไม่ หากไม่มีข้อตกลงผู้ประกอบธุรกิจจะต้องรับชำระหนี้ด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจจะมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ ได้แก่ การชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนหลักสุจริตหรือการชำระหนี้ของผู้บริโภคฝ่าฝืนกฎหมาย อย่างไรก็ดีหน้าที่ดังกล่าวมีลักษณะเป็นหน้าที่ทั่วไปซึ่งผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคสามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจสามารถตกลงสงวนสิทธิไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ข้อตกลงดังกล่าวไม่ตกเป็นโมฆะตามมาตรา 150 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่อาจเข้าลักษณะข้อสัญญาไม่เป็นธรรมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ในกรณีที่พิเศษอย่างยิ่ง (exceptional cases) เท่านั้น

แนวทางของประเทศไทยมีข้อจำกัดในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคที่จะชำระหนี้ด้วยเงินสด เนื่องจากผู้ประกอบธุรกิจย่อมอาศัยอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจต่อรองที่เหนือกว่าในการกำหนดเงื่อนไขการชำระหนี้ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองมากที่สุด ในหลาย ๆ กรณีทางปฏิบัติจะเห็นว่าผู้ประกอบธุรกิจกำหนดยกเว้นไม่รับเงินสดอยู่ฝ่ายเดียวทำให้ผู้บริโภคมีแต่เพียงสิทธิที่จะเลือกเข้าทำหรือไม่เข้าทำสัญญาได้ (take-it-or-leave-it basis) ซึ่งในบางธุรกิจ ผู้บริโภคมีความจำเป็นต้องเข้าถึงสินค้าหรือบริการ เช่น ธุรกิจอาหาร ธุรกิจเครื่องดื่ม ธุรกิจเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคจำยอมต้องเข้าทำสัญญาภายใต้เงื่อนไขการชำระเงินที่ผู้ประกอบธุรกิจกำหนด นอกจากนี้ การใช้ช่องทางโต้แย้งข้อสัญญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 มาตรา 4 ก็ก่อให้เกิดภาระทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายแก่ผู้บริโภคเนื่องจากการวินิจฉัยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเป็นอำนาจของศาล ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้บริโภคจะต้องดำเนินการฟ้องคดีผู้ประกอบธุรกิจต่อศาลและพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าข้อสัญญาเรื่องการชำระราคาเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม การดำเนินการดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคจะต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น ค่าจ้างทนายความ ค่าเดินทาง ฯลฯ และเสียเวลาไปกับกระบวนการพิจารณาคดีที่อาจจะไม่รวดเร็วทันใจ ทำให้ท้ายที่สุด ผู้บริโภคจำต้องยอมรับข้อสัญญาของผู้ประกอบธุรกิจ ณ เวลาที่เข้าทำสัญญาไปโดยปริยาย

5.3 วิเคราะห์การรับเอาระบบบังคับรับชำระเงินสดในกฎหมายไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบจะเห็นข้อแตกต่างที่เด่นชัดระหว่างประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทยหนึ่งข้อ กล่าวคือ ประเทศเบลเยี่ยมเลือกใช้ระบบบังคับรับชำระเงินสด ในเบื้องต้น ผู้เขียนเสนอว่าระบบกฎหมายไทยควรรับรองระบบบังคับรับชำระเงินสด กล่าวคือ ระบบที่บังคับผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้รับชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินตราและมีข้อยกเว้นได้ในกรณีมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ โดยมีเหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญสองข้อได้แก่

(1) เพื่อให้หลักการเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) มีผลใช้บังคับจริง

แม้จะเห็นได้ชัดว่าระบบกฎหมายไทยรองรับหลักเงินตราชำระหนี้ได้ตามกฎหมายอย่างชัดแจ้งตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 แต่กฎหมายดังกล่าวรวมไปถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เองก็ดี มิได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงหน้าที่ในการรับชำระหนี้ด้วยเงินตราที่กฎหมายรับรอง ทำให้เกิดปัญหาในทางสังคมเกี่ยวกับการที่เจ้าหนี้ปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินตราอยู่เนือง ๆ ยกตัวอย่างกรณีที่จังหวัดลำปาง มีชายผู้หนึ่งทำสัญญาซื้อน้ำเต้าหู้หนึ่งถุง ราคา 7 บาท โดยในการชำระเงิน ชายผู้นั้นได้ชำระเป็นเหรียญกษาปณ์มูลค่า 5 บาทและ 1 บาทอย่างละหนึ่งเหรียญ และเหรียญกษาปณ์มูลค่า 50 สตางค์หนึ่งเหรียญ 25 สตางค์สองเหรียญ แต่ผู้ขายน้ำเต้าหู้ปฏิเสธไม่รับชำระเงินเหรียญสตางค์เพราะนำไปใช้จ่ายยาก[93] กรณีนี้จะเห็นได้ว่า ผู้ซื้อได้ชำระหนี้ด้วยเงินตราตามกฎหมายถูกต้องตามข้อจำกัดที่กฎหมายกำหนด ฉะนั้น ผู้ขายน้ำเต้าหู้จึงมีหน้าที่รับชำระเงินตรานั้น หากปฏิเสธย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ปัญหาที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้ลูกหนี้จะมีสิทธิชำระหนี้ด้วยเงินตรา แต่เจ้าหนี้ก็อาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้เนื่องจากกฎหมายในปัจจุบันบัญญัติชัดแจ้งในแง่ของสิทธิในการใช้เงินตราชำระหนี้เท่านั้น หาได้กล่าวถึงหน้าที่รับเงินตราแต่อย่างใด และแม้จะตีความได้ว่าเจ้าหนี้มีหน้าที่ยอมรับชำระหนี้ด้วยเงินตรา แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหนี้ผู้ประกอบธุรกิจก็มักจะอาศัยอำนาจในการต่อรองที่เหนือกว่ายกเว้นหน้าที่ดังกล่าวไป ทำให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายไม่มีผลใช้บังคับได้จริงดังที่ผู้คนเริ่มตั้งข้อสงสัย[94] ฉะนั้น ผู้เขียนเห็นว่าหากมีกฎหมายบัญญัติบังคับผู้ประกอบธุรกิจให้มีหน้าที่รับชำระเงินตราเอาไว้อย่างชัดแจ้งจะช่วยลดข้อโต้แย้งหรือข้อพิพาทกับผู้บริโภคลงมาได้และเป็นการยืนยันว่าหลัก legal tender ย่อมมีผลใช้บังคับในแง่ไม่เพียงแต่เงินตราใช้ชำระหนี้ได้ หากแต่เงินตรานั้นต้องเป็นที่ยอมรับในการใช้สอยด้วย ดังจะเห็นได้จากแนวโน้มในการบัญญัติกฎหมายในบางระบบกฎหมาย อาทิ กฎหมายของเบลเยี่ยมและสหภาพยุโรปที่บัญญัติหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินตราเอาไว้เพื่อยืนยันหลัก legal tender ของเงินสกุลยูโรที่ไม่อาจถูกปฏิเสธการชำระหนี้ได้

(2) เพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติ (discrimination) ต่อประชาชนกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ

โดยทั่วไป การเลือกปฏิบัติ (discrimination) มีลักษณะเป็นการกระทำหรืองดเว้นการกระทำที่แตกต่างกันเนื่องจากความแตกต่างในปัจจัยบางอย่าง เช่น เชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว ฯลฯ อันทำให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ถูกเลือกปฏิบัติ[95] ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายไทยจึงรับรองยอมรับหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ (non-discrimination) ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

---

[93] ‘เรื่องถึงโรงพัก ลุงใช้เหรียญสลึงจ่ายค่าน้ำเต้าหู้ แต่ร้านไม่รับ’ (ไทยรัฐออนไลน์, 21 มีนาคม 2568) <https://www.thairath.co.th/news/local/north/2848537> สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2568.

[94] ยกตัวอย่างความเห็นสาธารณะจากกระทู้ในกระดานข่าวออนไลน์อย่างพันทิป เจ้าของกระทู้ตั้งคำถามทำนองว่าเมื่อธนบัตรหรือเหรียญใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เหตุใดร้านค้าจึงปฏิเสธไม่รับได้. โปรดดู <https://pantip.com/topic/42855297/desktop>.

[95] อธิป จันทนโรจน์, ‘การเลือกปฏิบัติเพราะเหตุความพิการกับกฎหมายระหว่างประเทศ: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทย’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 56; ชนกานต์ สังสีแก้ว, ‘ความผิดฐานเลือกปฏิบัติ’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 16.

ไทย มาตรา 27 วรรคสาม วางหลักห้ามการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุหลาย ๆ เหตุ รวมไปถึงฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคมของบุคคล โดยหลักการดังกล่าวตกทอดมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พุทธศักราช 2540[96] แม้หลักการดังกล่าวจะผูกพันองค์กรของรัฐให้มีหน้าที่ต่อพลเมือง แต่ก็เป็นที่ยอมรับในรัฐเสรีประชาธิปไตยว่า เอกชนเองก็ไม่อาจกระทำการโดยอาศัยความเหนือกว่าทางเศรษฐกิจฝ่าฝืนหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญได้โดยอำเภอใจ ดังจะเห็นได้ในประเทศญี่ปุ่นที่ศาลเคยตัดสินว่าสัญญาจ้างแรงงานที่มีลักษณะเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะความแตกต่างเรื่องเพศ ตกเป็นโมฆะเนื่องจากขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน[97]

การที่ผู้ประกอบธุรกิจกำหนดเงื่อนไขไม่รับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดอาจกล่าวอ้างได้ว่ามีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างหนึ่งที่เรียกว่า การเลือกปฏิบัติทางอ้อม (indirect discrimination) กล่าวคือ เป็นการวางข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ที่เป็นกลางปรับใช้กับบุคคลทุกคนโดยเสมอภาค แต่ส่งผลให้บุคคลบางกลุ่มต้องเสียเปรียบหรือเสียประโยชน์[98] ในแง่นี้ แม้ผู้ประกอบธุรกิจมุ่งหมายให้เงื่อนไขการไม่รับเงินสดใช้เป็นการทั่วไปกับผู้บริโภคทุกคน แต่เงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้ประชาชนผู้อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะทางเทคโนโลยี ผู้พิการ เด็ก เยาวชน คนยากจน ผู้อพยพลี้ภัย ฯลฯ ที่ดำรงชีวิตโดยอาศัยการชำระเงินสดแต่เพียงอย่างเดียวได้รับผลกระทบและเสียเปรียบเพราะไม่อาจเข้าถึงสินค้าหรือบริการของผู้ประกอบธุรกิจได้[99] ด้วยเหตุนี้ องค์กรจำนวนหนึ่ง อาทิ the National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) ในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีความเห็นทำนองที่ว่า การผลักดันให้สังคมก้าวไปสู่สังคมไร้เงินสด (cashless society) จะเป็นการเลือกปฏิบัติเพราะจะทำให้กลุ่มเปราะบางเหล่านี้ถูกผลักให้ไปอยู่ชายขอบในทางเศรษฐกิจ ฉะนั้น รัฐจึงควรออกกฎหมายกำหนดห้ามผู้ประกอบธุรกิจค้าปลีกปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดจากผู้บริโภค[100]

แนวคิดที่ว่าการปฏิเสธไม่รับเงินสดอาจเท่ากับการเลือกปฏิบัติทำให้ในบางพื้นที่ของประเทศสหรัฐอเมริกา ยกตัวอย่างเขตปกครองพิเศษ District of Columbia ได้ออกกฎหมายกำหนดห้ามผู้ประกอบธุรกิจเลือกปฏิบัติต่อผู้บริโภคในการชำระเงินสด กล่าวคือ ภายใต้ Code of District Columbia (D.C. Code) มาตรา 28-5402 ได้วางหลักกำหนดว่า ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2568 เป็นต้นไป ห้ามผู้ประกอบธุรกิจค้าปลีก (retailer) เลือกปฏิบัติต่อเงินสดที่ใช้ชำระค่าสินค้าหรือบริการในลักษณะ

---

[96] รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 วรรคสาม.

[97] วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540* (พิมพ์ครั้งที่ 2, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2543) 54-57.

[98] อธิป จันทนโรจน์ (เชิงอรรถ 95) 68; ชนกานต์ สังสีแก้ว (เชิงอรรถ 95) 25.

[99] ยกตัวอย่างความเห็นสาธารณะจากกระทู้ในกระดานข่าวออนไลน์อย่างพันทิป เจ้าของกระทู้แสดงข้อกังวลเกี่ยวกับการไม่รับชำระเงินสดจะมีผลกระทบต่อผู้สูงอายุหรือเด็กเยาวชน. โปรดดู <https://pantip.com/topic/42496936>.

[100] NAACP, 'Cashless Retail Transactions Promotes Discrimination in our Communities' (NAACP, 2019) <https://naacp.org/resources/cashless-retail-transactions-promotes-discrimination-our-communities> สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2568.

ต่าง ๆ รวมไปถึงการปฏิเสธไม่รับเงินสด การติดประกาศในสถานประกอบการว่าไม่รับเงินสด หรือกำหนดราคาที่สูงขึ้นสำหรับผู้บริโภคที่ชำระเงินสด การฝ่าฝืนข้อกฎหมายดังกล่าวถือว่าเป็นการปฏิบัติทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมตามมาตรา 28-5403 ประกอบมาตรา 28-3904 อย่างไรก็ดี ข้อกำหนดที่กล่าวมาได้รับยกเว้นในบางกรณีตามมาตรา 28-5404 อาทิ ไม่ใช้บังคับกับการค้าปลีกผ่านจดหมาย โทรศัพท์ หรืออินเทอร์เน็ต[101] หรือพื้นที่จอดรถยนต์ที่ไม่รับเงินสดแล้วตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2563[102] เหล่านี้เป็นต้น

5.4 ข้อเสนอในทางปฏิบัติ

จากข้อเสนอเชิงหลักการข้างต้น มีประเด็นว่าระบบบังคับผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสดจะนำมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างไร? ผู้เขียนมีข้อเสนอในทางปฏิบัติในสองประเด็นดังต่อไปนี้

5.4.1 ประเด็นที่มาของกฎหมาย

ผู้เขียนเสนอว่าบทบัญญัติซึ่งกำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระหนี้จากผู้บริโภคด้วยเงินสดควรบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 เนื่องด้วยเหตุผลรองรับสองข้อ

ข้อแรก การเพิ่มเติมระบบบังคับผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสดในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจไม่สอดคล้องกับระบบของกฎหมายแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เนื่องจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติกฎหมายลักษณะหนี้[103] มักมุ่งเน้นการอำนวยความสะดวกในการเสริมสร้างเนื้อหาของสัญญามากกว่าการกำกับเนื้อหาของสัญญา กรณีจะเห็นได้จาก ถ้าหากคู่สัญญามิได้มีการตกลงกันไว้เป็นพิเศษในประเด็นใด กฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อาจมีบทบัญญัติที่นำมาใช้ในการอุดช่องว่างในประเด็นนั้นได้ อาทิ หากคู่สัญญาไม่ได้ตกลงกันในประเด็นสถานที่ชำระหนี้ มาตรา 324 สามารถนำมาใช้ในการกำหนดสถานที่ชำระหนี้ได้ เช่น หากเป็นการชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์เฉพาะสิ่ง ลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ด้วยการส่งมอบทรัพย์ ณ สถานที่ที่ทรัพย์นั้นได้อยู่ในเวลาก่อหนี้ หรือในการทำสัญญาซื้อขาย หากคู่สัญญาไม่ได้ตกลงในเรื่องราคาทรัพย์สินที่ซื้อขายไว้อย่างชัดแจ้งและไม่ปรากฏทางปฏิบัติระหว่างคู่สัญญาในการกำหนดราคา มาตรา 487 วรรคสองวางหลักอุดช่องว่างเอาไว้ว่าให้ผู้ซื้อใช้ราคาตามสมควร

---

[101] D.C. Code § 28-5404(1).

[102] D.C. Code § 28-5404(2).

[103] ผู้เขียนให้ความหมายของ “กฎหมายลักษณะหนี้” ในบทนี้ว่าหมายถึง กฎเกณฑ์ของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กำกับนิติสัมพันธ์ทางหนี้ที่เกิดสัญญา ฉะนั้น กฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจเป็นกฎเกณฑ์ที่ปรากฏอยู่ในบรรพ 1 บรรพ 2 หรือบรรพ 3 ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ได้.

นอกจากนี้ แม้กฎหมายลักษณะหนี้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะมีบทบัญญัติที่กำกับเนื้อหาของสัญญาไว้แล้ว คู่สัญญาอาจใช้เสรีภาพในการแสดงเจตนาตกลงให้แตกต่างหรือยกเว้นบทบัญญัตินั้นได้ตามมาตรา 151 หากบทบัญญัติดังกล่าวมิใช่กฎหมายอันเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน โดยทั่วไป คู่สัญญาจึงสามารถตกลงยกเว้นบทบัญญัติของกฎหมายหนี้เป็นอย่างอื่นได้[104] เช่น ในการทำสัญญาซื้อขาย มาตรา 457 วางหลักกำหนดให้ผู้ขายและผู้ซื้อออกค่าธรรมเนียมในการทำสัญญาคนละครึ่ง อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติ ผู้ขายและผู้ซื้ออาจตกลงให้ผู้ขายหรือผู้ซื้อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกค่าธรรมเนียมในการทำสัญญาได้ อีกทั้ง บทบาทปัจจุบันของกฎหมายลักษณะหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็มิได้มุ่งเน้นในการวางหลักกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคอีกด้วยเนื่องจากวางหลักอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการทำสัญญา (freedom of contract principle) ที่เปิดช่องให้คู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าสามารถกำหนดทิศทางและเนื้อหาของสัญญาได้[105]

ข้อที่สอง ผู้เขียนเสนอว่าระบบบังคับผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้ในการรับชำระเงินสดควรถูกบัญญัติในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคที่มีลักษณะเป็นกฎหมายบังคับ (*ius cogen*) กล่าวคือ เป็นกฎหมายที่เกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน คู่สัญญาไม่สามารถตกลงยกเว้นเป็นอย่างอื่นได้ ทั้งนี้เพื่อควบคุมผู้ประกอบธุรกิจไม่ให้ก่อความเสียหายต่อผู้บริโภค[106] โดยผู้เขียนเสนอว่า ระบบดังกล่าวควรได้รับการบัญญัติในพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายสารบัญญัติที่คุ้มครองผู้บริโภคเป็นการทั่วไปในด้านราคาสินค้าและบริการ[107] แม้โดยทั่วไปแล้ว กฎหมายว่าด้วยราคาสินค้าและบริการจะให้อำนาจรัฐแทรกแซงกลไกตลาดเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากความผันผวนของราคาสินค้าและบริการผ่านมาตรการทั้งทางตรงและทางอ้อม[108] แต่ผู้เขียนเห็นว่าการควบคุมวิธีการชำระราคาสินค้าและบริการเป็นกลไกการแทรกแซงโดยรัฐที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าวด้วยเช่นกัน

5.4.2 ประเด็นรายละเอียดกฎเกณฑ์ของกฎหมาย

ผู้เขียนเสนอว่าพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ควรได้รับการเพิ่มเติมมาตรา 31/1 เป็นบทบัญญัติที่กำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด โดยมีเนื้อหาดังนี้

---

[104] ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์, *คำอธิบายหลักพื้นฐานของกฎหมายเอกชน* (พิมพ์ครั้งที่ 3, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2567) 407.

[105] ศนันท์กรณ์ โสตถิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (เชิงอรรถ 1) 323-329.

[106] ดาราพร ถิระวัฒน์, *สัญญาผู้บริโภค* (เชิงอรรถ 11) 23.

[107] นนทวัชร์ นวตระกูลพิสุทธิ์, *กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค* (พิมพ์ครั้งที่ 3, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2566) 10-11.

[108] กมลชัย เวทีบูรณะ, 'ขอบเขตการใช้บังคับพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542' (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2558) 121-146.

"หากผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคเป็นบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้ากันในขณะชำระราคาจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจมีมูลอันจะอ้างกฎหมายในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด

ภายใต้บังคับวรรคหนึ่ง ข้อตกลง ประกาศ หรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสดมีผลตกเป็นโมฆะ"

จากร่างบทบัญญัติที่ผู้เขียนเสนอข้างต้น ผู้เขียนมีคำอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

(ก) ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่ง

ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 วางหลักกฎหมายอยู่สองข้อ ได้แก่

หลักกฎหมายข้อแรก ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งวางหลักกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสดซึ่งตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขสองประการดังต่อไปนี้

ประการแรก มีสัญญาจำหน่ายสินค้าหรือบริการแลกเปลี่ยนกับราคาเป็นตัวเงินระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภค กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจเป็นผู้ทำสัญญาขายสินค้าหรือให้บริการแก่ผู้บริโภคโดยมีค่าตอบแทนเป็นเงิน เช่น ผู้ประกอบธุรกิจทำสัญญาขายอาหารหรือเครื่องดื่มแก่ผู้บริโภค หรือผู้ประกอบธุรกิจให้บริการตัดผมแก่ผู้บริโภค โดยผู้เขียนเห็นว่าสินค้าหรือบริการนั้นไม่จำต้องเป็นสินค้าหรือบริการควบคุมตามพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 เพื่อให้หลักกฎหมายที่ผู้เขียนเสนอมีผลใช้บังคับได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ต้องรอประกาศกำหนดให้สินค้าหรือบริการเป็นสินค้าหรือบริการควบคุมตามมาตรา 24 วรรคหนึ่ง ซึ่งอาจใช้เวลาและอาจไม่ครอบคลุมสินค้าหรือบริการทุกประเภทที่ผู้บริโภคใช้อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน

ประการที่สอง ผู้บริโภคเสนอชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดต่อหน้าผู้ประกอบธุรกิจ กล่าวคือ การชำระราคาสินค้าหรือบริการตามสัญญาได้ทำเฉพาะหน้าผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้มีอำนาจรับชำระเงิน โดยการชำระราคาสินค้าหรือบริการจะต้องทำด้วยเงินสด ผู้เขียนเสนอว่า คำว่า "เงินสด (cash)" ควรตีความให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 196 กล่าวคือ เงินสดที่ใช้ในการชำระหนี้อาจเป็นเงินตราของไทยซึ่งหมายถึงเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น ได้แก่ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรซึ่งมีหน่วยเป็นบาทตามมาตรา 6 และมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 นอกจากนี้ เงินสดที่ใช้ในการชำระหนี้อาจเป็นเงินตราต่างประเทศก็ได้ เช่น เงินสดสกุลยูโร เงินสดสกุลเยน เงินสดสกุลดอลลาร์สหรัฐ ฯลฯ แต่กระนั้น เงินสดที่นำมาชำระหนี้จะต้องเป็นเงินตราที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายของประเทศนั้น ๆ ด้วย โดยผู้เขียนวางหลักบนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า เงินตราอันเป็นสิ่งซึ่งชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย (legal tender) จะต้องผลิตขึ้นโดยรัฐที่อาศัยอำนาจตามกฎหมายในการผลิตเงินตรานั้น

ประเด็นที่สำคัญมีว่า หากเป็นการโอนเงินผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ อาทิ การชำระเงินผ่านการโอนเงินในระบบ PromptPay หรือชำระโดยใช้บัตรเดบิต ซึ่งเจ้าหนี้ได้รับยอดเงินทันที กรณีจะถือว่าเป็นการชำระหนี้ด้วยเงินสดตามนัยร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งหรือไม่? ในบางระบบกฎหมาย

อาทิ ระบบกฎหมายอังกฤษ ศาลรวมถึงนักกฎหมายตีความคำว่า “การชำระด้วยเงินสด (payment in cash)” ว่าหมายถึง การชำระเงินด้วยวิธีการที่ยอมรับในทางการค้าพาณิชย์ว่าเป็นการโอนยอดเงินให้ผู้รับโอนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ในการใช้ยอดเงินนั้น ฉะนั้น การโอนเงินทางธนาคารอิเล็กทรอนิกส์หรือชำระผ่านบัตรเดบิตย่อมเทียบได้กับการชำระเงินสด แต่การชำระด้วยเช็คไม่ใช่การชำระเงินสด[109]

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเสนอว่าเงินสดของไทยหรือต่างประเทศที่ใช้ชำระหนี้ตามนัยของร่างมาตรา 31/1 หมายถึง เงินตราซึ่งอยู่ในรูปของทรัพย์ที่มีรูปร่าง กล่าวคือ เหรียญกษาปณ์และธนบัตรเท่านั้น การชำระหนี้เงินทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโอนเงินทางธนาคารอิเล็กทรอนิกส์มิใช่การส่งมอบเงินตราตามกฎหมาย หากแต่เป็นวิธีการโอนยอดหรือมูลค่าเงินจากบัญชีธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้โอนมีสิทธิเรียกร้องไปยังบัญชีธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้รับโอนมีสิทธิเรียกร้องทางระบบอิเล็กทรอนิกส์[110] หรือการชำระโดยบัตรเดบิตก็มีลักษณะของการหักยอดในบัญชีธนาคารผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อชำระค่าสินค้าหรือบริการในทันที (pay now)[111] จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการชำระเงินทางอิเล็กทรอนิกส์จะต้องทำผ่านบริการของธนาคารหรือสถาบันการเงินที่ผู้โอนและผู้รับโอนมีสิทธิเรียกร้องอยู่

นอกจากนี้ การชำระราคาด้วยเงินสดจะต้องกระทำระหว่างที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่เฉพาะหน้ากันในขณะชำระหนี้เท่านั้น ยกตัวอย่าง นาย A ผู้บริโภคไปที่ร้านค้าของนาย B ตกลงเข้าทำสัญญาซื้อไข่ไก่เบอร์ 0 หนึ่งแผงราคา 117 บาท หากนาย A รับมอบไข่ไก่และส่งมอบเงินสดตามราคาที่ตกลงกันต่อหน้านาย B นาย B มีหน้าที่รับชำระจากนาย A ตามมาตรา 31/1 ในทางกลับกันหากมีการตกลงทำสัญญาที่การชำระหนี้เงินเกิดขึ้นในเวลาที่ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้และผู้บริโภคลูกหนี้ไม่อยู่เฉพาะหน้ากัน เช่น การทำสัญญาซื้อสินค้าในระบบออนไลน์ซึ่งมีช่องทางเลือกให้ชำระเงินทันทีที่สั่งซื้อสินค้า กรณีย่อมไม่นำร่างมาตรา 31/1 มาใช้บังคับเพราะการชำระเงินไม่ได้เกิดระหว่างบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า ส่วนการชำระหนี้เงินจะทำโดยประการใดนั้น ย่อมเป็นไปตามที่คู่สัญญาตกลงกัน เช่น การชำระผ่าน QR Code ชำระเงินหรือผ่านบัตรเครดิต ในแง่นี้ การค้าพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์ย่อมไม่ถูกกระทบจากร่างมาตรา 31/1 แต่กระนั้น หากผู้ซื้อเลือกช่องทางชำระเงินปลายทาง (cash on delivery) กรณีนี้จะนำร่างมาตรา 31/1 มาใช้บังคับโดยถือว่า ผู้ขนส่งเป็นตัวแทนในการรับชำระหนี้ของผู้ขายเจ้าหนี้ ฉะนั้น หากผู้ซื้อประสงค์จะชำระราคาปลายทางด้วยเงินสด ผู้ขนส่งจะต้องยอมรับชำระหนี้ ยกเว้นมีเหตุปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดดังจะกล่าวต่อไป

หลักกฎหมายข้อที่สอง ร่างมาตรา 31/1 วรรคหนึ่งสร้างข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสด หากผู้ประกอบธุรกิจมี “มูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้” กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจมีเหตุผลอันชอบธรรม (legitimate grounds) ในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดซึ่งอาจเกิดได้ในสองกรณี

---

[109] Charles Proctor (เชิงอรรถ 20) 184.

[110] Julia Kagan, ‘What Is a Wire Transfer? How It Works, Safety, and Fees’ (Investopedia, 20 February 2024) <https://www.investopedia.com/terms/w/wiretransfer.asp> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

[111] ‘บัตรเดบิต’ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, ไม่ปรากฏวันเผยแพร่) <https://www.bot.or.th/th/satang-story/digital-fin-lit/debit.html> สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2568.

กรณีแรก ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดได้โดยอาศัยอำนาจของกฎหมายบัญญัติ อาทิ การชำระหนี้ด้วยเงินสดแต่เพียงบางส่วน ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยกตัวอย่าง นาย A ผู้ประกอบธุรกิจทำสัญญาขายข้าวสารหอมมะลิให้แก่นาย B ผู้บริโภคหนึ่งกระสอบ ราคา 1,125 บาท หากนาย B เสนอชำระราคาด้วยเงินจำนวน 1,000 บาท นาย A มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 320

หรือในการชำระหนี้เงินด้วยเหรียญกษาปณ์ กฎหมายเงินตราของไทยได้จำกัดจำนวนเหรียญกษาปณ์ที่ใช้ชำระหนี้ได้ เช่น กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 1. กำหนดว่า เหรียญกษาปณ์ราคาหนึ่งบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 53 (พ.ศ. 2523) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 3. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ทองขาวเคลือบไส้ทองแดงราคาห้าบาทเป็นเงินที่ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 500 บาท หรือกฎกระทรวง ฉบับที่ 100 (พ.ศ. 2533) ออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ข้อ 2. กำหนดให้เหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาทเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายคราวละไม่เกิน 1,000 บาท ดังนั้น หากผู้บริโภคลูกหนี้นำเหรียญกษาปณ์มาชำระเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาต ผู้ประกอบธุรกิจย่อมมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาได้ ยกตัวอย่าง นาย A ผู้ประกอบธุรกิจขายข้าวสารหอมมะลิให้แก่นาย B ผู้บริโภคหนึ่งกระสอบ ราคา 1,125 บาท หากนาย B เสนอชำระราคาทั้งหมดด้วยเหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาท ผู้ประกอบธุรกิจย่อมปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเหรียญกษาปณ์ราคาสิบบาทได้

กรณีที่สอง ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดได้โดยมีเหตุผลอันสมควรอื่น ๆ แม้มิได้มีกฎหมายบัญญัติไว้ อาทิ

เหตุผลเรื่องความปลอดภัย กล่าวคือ การส่งมอบเงินสดมูลค่าสูงอาจทำให้ผู้ประกอบธุรกิจตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมได้ ยกตัวอย่าง นาย A ทำสัญญาซื้อข้าวสารหอมมะลิจากนาย B ผู้ประกอบธุรกิจค้าข้าวจำนวน 10 กระสอบในราคา 10,000 บาท กำหนดส่งมอบที่โกดังข้าวสารของนาย B ในวันที่ 1 เมษายน 2568 เมื่อถึงกำหนด นาย A ไปพบนาย B กรณีนี้ นาย A มีสิทธิชำระราคา 10,000 บาทด้วยเงินสดโดยนาย B มีหน้าที่รับชำระเงินสด เว้นแต่นาย B จะอ้างว่าโกดังของตนตั้งอยู่ในชนบทห่างไกลชุมชนและมีเหตุชิงทรัพย์เกิดขึ้นอยู่บ่อยครั้ง กรณีนี้ย่อมเป็นเหตุผลอันชอบธรรมเรื่องความปลอดภัยที่ทำให้นาย B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากนาย A ด้วยเงินสดได้ ในกรณีนี้ คู่สัญญาย่อมต้องมาตกลงกันเกี่ยวกับวิธีการชำระหนี้ที่สมบูรณ์อีกครั้ง

เหตุผลเรื่องการก่อภาระแก่ผู้ประกอบธุรกิจเกินสมควร กล่าวคือ การชำระเงินสดในบางสถานการณ์อาจก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ประกอบธุรกิจอย่างมาก ยกตัวอย่างการซื้อข้าวสารหอมมะลิข้างต้น หากนาย A นำธนบัตรมูลค่า 20 บาทจำนวน 500 ฉบับมาชำระ หากก่อให้เกิดภาระหรือค่าใช้จ่ายโดยไม่สมควรแก่นาย B ในการตรวจนับและจัดเก็บเงินสด นาย B อาจปฏิเสธไม่รับชำระราคาข้าวสารหอมมะลิด้วยเงินสดจำนวนดังกล่าวได้ โดยนาย A อาจเปลี่ยนการชำระเงินเป็นการส่งมอบธนบัตรมูลค่า 1,000 บาทจำนวน 10 ฉบับแทนซึ่งนาย B มีหน้าที่ต้องรับชำระตามหลักกฎหมายที่เสนอ

เหตุผลเรื่องมูลค่าเงินสดแตกต่างจากมูลหนี้อย่างมาก กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธหากผู้บริโภคนำเงินสดที่มูลค่า (face value) แตกต่างจากหนี้ที่ต้องชำระอย่างมีนัยสำคัญมาส่งมอบ อาทิ นาย A ทำสัญญาซื้อหนังสือพิมพ์จากร้านค้าของนาย B จำนวน 1 ฉบับ ราคาฉบับละ 10 บาท แต่นาย A ส่งมอบธนบัตรมูลค่า 1,000 บาทให้แก่นาย B กรณีนี้ นาย B มีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินดังกล่าวได้ ทำให้นาย A จะต้องหาเงินสดในมูลค่าเดียวกันหรือใกล้เคียงกันกับมูลหนี้มาชำระอีกครั้ง เช่น ส่งมอบเหรียญกษาปณ์มูลค่า 10 บาทหรือธนบัตรมูลค่า 20 บาท หรือทำความตกลงชำระหนี้ด้วยวิธีอื่น

เหตุผลอื่นที่ชอบธรรม อาทิ การชำระหนี้ที่อยู่ภายใต้การกำกับของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน แม้ประเทศไทยยังไม่มีข้อจำกัดการใช้เงินสดภายใต้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 อย่างในกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยม แต่การใช้เงินสดจำนวนมากในบางกรณีอาจอยู่ภายใต้การติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินกำหนดให้สำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานคร สำนักงานที่ดินจังหวัด สำนักงานที่ดินสาขา และสำนักงานที่ดินอำเภอ มีหน้าที่ต้องรายงานต่อสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เมื่อปรากฏว่ามีการขอจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ที่สถาบันการเงินมิได้เป็นคู่กรณีและที่มีลักษณะมีการชำระด้วยเงินสดเป็นจำนวนเกินกว่าที่กำหนดในกฎกระทรวง กล่าวคือ เกินกว่า 2 ล้านบาทขึ้นไป[112] ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า หากเป็นกรณีที่ผู้บริโภคลูกหนี้ขอชำระหนี้ด้วยเงินสดที่อาจอยู่ภายใต้การกำกับติดตามของกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้สามารถอ้างเป็นเหตุผลอันชอบธรรมในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาด้วยเงินสดเนื่องจากส่อให้เห็นถึงเจตนาที่ไม่สุจริต

หรือการชำระหนี้ที่มีลักษณะขัดต่อหลักสุจริต กล่าวคือ มาตรา 5 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นบทบัญญัติที่รองรับหลักสุจริตในฐานะหลักกฎหมายทั่วไปซึ่งนำมาใช้ในการควบคุมหรือสกัดกั้นการใช้สิทธิในทางที่ไม่ชอบธรรมหรืออาจเกิดความเสียหายต่อผู้อื่นได้[113] ฉะนั้น ผู้เขียนเห็นว่าหากผู้บริโภคใช้สิทธิชำระหนี้ด้วยเงินสดในลักษณะไม่สุจริต ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้อาจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ได้ เช่น การเสนอชำระราคารถยนต์ที่ตกลงซื้อขายกัน 25 ล้านบาทด้วยเงินสด การใช้เงินสดจำนวนมากเช่นนั้นย่อมสื่อพฤติการณ์ของลูกหนี้ในการได้เงินสดมาในทางที่มิชอบด้วยกฎหมาย เช่น อาจได้เงินสดมาจากธุรกิจพนันออนไลน์หรือขายยาเสพติด ซึ่งการรับชำระหนี้ดังกล่าวอาจมีส่วนในการสนับสนุนกิจกรรมที่มิชอบด้วยกฎหมายนั้นให้ดำเนินและมีผลกระทบต่อสังคมต่อไปได้ เว้นแต่ลูกหนี้จะพิสูจน์เป็นอย่างอื่นได้ เช่น พิสูจน์ว่ามีเงินสดจำนวนมากที่มาจากธุรกรรมหรือนิติกรรมที่กระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย

(ข) ร่างมาตรา 31/1 วรรคสอง

ด้วยเหตุที่ผู้เขียนพบว่าในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบธุรกิจอาจทำความตกลงกับผู้บริโภคเพื่อปฏิเสธไม่รับชำระสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดซึ่งผู้บริโภคต้องจำยอมเพราะมีอำนาจต่อรองด้อยกว่า

---

[112] กฎกระทรวง ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 ข้อ 1(1).

[113] กิตติศักดิ์ ปรกติ (เชิงอรรถ 85) 93.

ผู้ประกอบธุรกิจ หรือผู้ประกอบธุรกิจแสดงเจตนาฝ่ายเดียวล่วงหน้าผ่านประกาศ ณ สถานประกอบการ เพื่อไม่รับชำระราคาด้วยเงินสด เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของความตกลงระหว่างผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคในการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ หรือการแสดงฝ่ายเดียวของผู้ประกอบธุรกิจในรูปของประกาศหรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าสำหรับการจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ผู้เขียนจึงเสนอให้บัญญัติวรรคสองของร่างมาตรา 31/1 กำหนดให้การแสดงเจตนาดังกล่าวนั้นมีผลตกเป็นโมฆะ กล่าวคือ เสียเปล่าไม่มีผลใด ๆ ในทางกฎหมาย ฉะนั้น ผู้ประกอบธุรกิจจึงไม่อาจอ้างข้อตกลงหรือประกาศฝ่ายเดียวเพื่อปฏิเสธไม่รับชำระเงินสดได้ ส่วนสิทธิและหน้าที่เกี่ยวกับการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจะเป็นประการใดนั้น ให้กลับไปพิจารณาวรรคหนึ่งของร่างมาตรา 31/1 ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจอาจปฏิเสธการชำระหนี้ด้วยเงินสดได้หากมีมูลเหตุอันชอบธรรมที่จะอ้างได้ ด้วยเหตุนี้จะเห็นได้ว่าร่างมาตรา 31/1 ที่ผู้เขียนเสนอเป็นบทบังคับหรือกฎหมายเกี่ยวด้วยความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนตามนัยของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 151 ที่คู่กรณีไม่อาจแสดงเจตนาตกลงยกเว้นกันเป็นอย่างอื่นได้ การที่บทบัญญัติมีลักษณะเช่นว่านั้นย่อมทำให้การรับชำระเงินสดเพื่อสินค้าหรือบริการเป็นระบบบังคับอย่างเช่นในระบบกฎหมายเบลเยี่ยมนั่นเอง

6. ส่วนสรุปและเสนอแนะ

6.1 ส่วนสรุป

ในระบบกฎหมายเบลเยี่ยม ไม่ว่าจะมีข้อตกลงหรือไม่มีข้อตกลงให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธรับชำระหนี้ด้วยเงินสด ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้รับเงินสดเสมอ (mandatory acceptance of cash) กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้มีหน้าที่ต้องรับชำระเงินสดจากผู้บริโภคลูกหนี้ไม่ว่าจะเป็นธนบัตรหรือเหรียญกษาปณ์สกุลยูโร แต่เฉพาะการชำระเงินสดที่ผู้บริโภคและผู้ประกอบธุรกิจอยู่ซึ่งหน้ากันในขณะชำระหนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้กำหนดข้อยกเว้นเปิดช่องให้ผู้ประกอบธุรกิจไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ ถ้าหาก (1) มีข้อห้ามหรือข้อจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการฟอกเงินและการสนับสนุนทางการเงินแก่ผู้ก่อการร้ายและว่าด้วยข้อจำกัดการใช้เงินสด (2) มีเหตุผลชั่วคราวเรื่องความปลอดภัย และ (3) มูลค่าธนบัตรไม่ได้สัดส่วนกับมูลหนี้ แนวคิดในระบบกฎหมายเบลเยี่ยมสอดคล้องกับแนวทางของสหภาพยุโรปดังจะเห็นได้ว่าการที่ European Commission ได้เสนอร่าง EU Regulation on the legal tender of euro banknotes and coins เพื่อกำหนดหน้าที่รับชำระเงินสดเป็นหลักการทั่วไป

ในระบบกฎหมายไทย โดยทั่วไป ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่รับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด กล่าวคือ การชำระด้วยเงินตราตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 และหากไม่มีข้อตกลงกับผู้บริโภคโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยาย ผู้ประกอบธุรกิจไม่มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินสด ฉะนั้น หากผู้บริโภคเสนอชำระหนี้ราคาสินค้าหรือบริการด้วยเงินสดแล้วย่อมถือได้ว่าผู้บริโภคเสนอจะชำระหนี้ถูกต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ตามหลักการที่รับรองโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 215 และไม่ใช่การชำระหนี้ที่เป็นอย่างอื่นตาม

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 320 หากผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ย่อมตกเป็นเจ้าหนี้ผิดนัด ยกเว้นผู้ประกอบธุรกิจมีมูลอันจะอ้างตามกฎหมายเพื่อไม่รับเงินสดได้ อาทิ การชำระหนี้ของผู้บริโภคเป็นไปโดยไม่สุจริตหรือเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยเงินตรา

อย่างไรก็ดี ระบบกฎหมายไทยไม่ได้ใช้ระบบบังคับชำระเงินสดอย่างในประเทศเบลเยี่ยม ด้วยเหตุนี้ ผู้ประกอบธุรกิจบางรายจึงมักทำความตกลงให้ผู้บริโภคชำระหนี้เงินด้วยวิธีการอื่นนอกจากการใช้เงินสดชำระหนี้ กรณีเช่นว่านี้ย่อมต้องบังคับไปตามข้อตกลงนั้น ยกตัวอย่าง หากมีข้อตกลงว่าผู้บริโภคต้องโอนชำระเงินผ่าน QR Code PromptPay หรือชำระด้วยบัตรเดบิต/เครดิต ฯลฯ ผู้บริโภคย่อมต้องปฏิบัติตาม ยกเว้นผู้บริโภคต่อสู้ได้ว่าข้อตกลงนั้นจัดเป็นข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 ซึ่งศาลสามารถพิพากษาให้ข้อตกลงนั้นใช้บังคับได้เท่าที่เป็นธรรมและพอสมควรแก่กรณีได้ แต่กระนั้น การจะกล่าวอ้างสิทธิดังกล่าวได้ก็ต้องผ่านการฟ้องร้องผู้ประกอบธุรกิจเป็นข้อพิพาทไปยังศาลหรือยกข้อต่อสู้ในกรณีผู้บริโภคถูกผู้ประกอบธุรกิจฟ้องร้องซึ่งเกิดได้ยากในทางปฏิบัติ

6.2 ส่วนเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทย ผู้เขียนได้สร้างข้อเสนอในเชิงหลักการและในทางปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ในเชิงหลักการ ผู้เขียนเสนอว่าระบบกฎหมายไทยควรรับรอง “ระบบบังคับรับชำระเงินสด” กล่าวคือ ระบบที่บังคับผู้ประกอบธุรกิจเจ้าหนี้รับชำระหนี้จากผู้บริโภคลูกหนี้ด้วยเงินตราและมีข้อยกเว้นได้ในกรณีมีมูลเหตุอันจะอ้างกฎหมายได้ โดยมีเหตุผลเบื้องหลังที่สำคัญสองข้อ คือ (1) เพื่อให้หลักเงินตราใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายที่ประเทศไทยได้รับรองไว้อย่างชัดแจ้งผ่านพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มีผลใช้บังคับได้จริงในทางปฏิบัติ และ (2) เพื่อขจัดการเลือกปฏิบัติทางอ้อมต่อผู้บริโภคที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางทางการเงินหรือเศรษฐกิจ เช่น ผู้สูงอายุที่ไม่มีทักษะทางเทคโนโลยี ผู้พิการ เด็ก เยาวชน คนยากจน ผู้อพยพลี้ภัย ฯลฯ

ในทางปฏิบัติ ผู้เขียนเสนอให้เพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยราคาสินค้าและบริการ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 31/1 เพื่อเป็นบทบัญญัติกำกับหน้าที่ของผู้ประกอบธุรกิจในการรับชำระราคาสินค้าหรือบริการจากผู้บริโภคด้วยเงินสด โดยมีเนื้อหาดังนี้

“หากผู้ประกอบธุรกิจและผู้บริโภคเป็นบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้ากันในขณะชำระราคาจำหน่ายสินค้าหรือบริการ ห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด เว้นแต่ผู้ประกอบธุรกิจมีมูลอันจะอ้างกฎหมายในการปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสด

ภายใต้บังคับวรรคหนึ่ง ข้อตกลง ประกาศ หรือคำแจ้งความที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าเพื่อให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจปฏิเสธไม่รับชำระราคาจากผู้บริโภคด้วยเงินสดมีผลตกเป็นโมฆะ”

บทความวิจัยชิ้นนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะการตอบคำถามวิจัยและสร้างข้อเสนอเพิ่มเติมกฎหมายในประเด็นหน้าที่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดของผู้ประกอบธุรกิจจากมุมมองเชิงกฎหมายเปรียบเทียบระหว่างกฎหมายของประเทศเบลเยี่ยมและประเทศไทยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัย

จึงเปิดช่องให้มีการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่น ๆ ต่อไปได้ อาทิ การศึกษาในเชิงสังคมวิทยากฎหมาย เพื่อประเมินข้อเสนอของผู้เขียนด้วยการวิจัยในเชิงคุณภาพหรือการวิจัยในเชิงประจักษ์ว่าจะส่งผลบวกหรือผลลบต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคหรือต่อการประกอบธุรกิจจำหน่ายสินค้าหรือบริการในประเทศไทยแค่ไหน เพียงใด หรือการศึกษาวิจัยในเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับมูลเหตุอื่น ๆ ที่ผู้ประกอบธุรกิจมีสิทธิปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ด้วยเงินสดได้ หรือการศึกษาในเชิงนิติเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับวงเงินของมูลหนี้ที่ผู้บริโภคมีสิทธิบังคับให้ผู้ประกอบธุรกิจรับชำระหนี้ด้วยเงินสด เหล่านี้ยังเป็นประเด็นที่ผู้เขียนเห็นว่าหากได้มีการศึกษาเพิ่มเติมจะทำให้ข้อเสนอของบทความวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ตามที่มุ่งหมายในงานมากขึ้น